

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

52054

30

B
51

Č — 131

Knjižnica

B
51

za mladino

Urejujeta

Engelbert Gangl in Ivo Trošt

Knjiga 30. — Rožnik 1905.

Izhaja vsake tri mesece.

Vseletna naročnina K 3:20

+ 52054

52054

TISKALA IN ZALOŽILA
GORIŠKA TISKARNA ==
A. GABRŠČEK =====
V GORICI =====

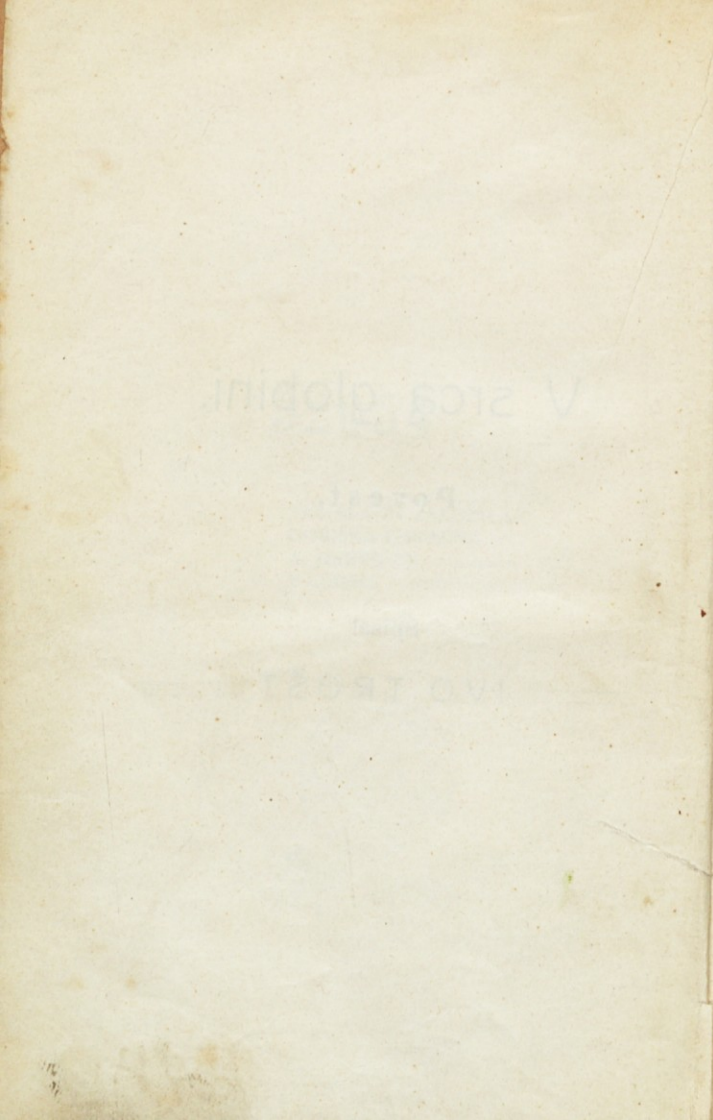
FzC 1045/1952

V srca globini.

P o v e s t .

Spisal

== IVO TROŠT ==

A. P r a v l j i c a.

V daljni deželi za morjem je živel bogat človek. Ni poznal skrbi, ki tarejo sleherni dan siromaka, ni poznal žalosti, ki jo povzroča beda v družini, ni poznal niti sočutja, videč skrb in uboštvo pri sosedih. Njega ne bi ganila niti nesreča, ki bi upropastila domovino in domači rod, da bi bil drugim v posmeh — rob med človeškimi plemeni.

Bogati človek ni poznal svojega rodu, ne jezika, ne domovine, ne očeta, ne matere. Najžalostnejše je bilo pa to, da se tudi ni trudil, da bi jo našel in spoznal. Malega otroka je vrglo morje na tujo obal. Tu so ga pobrali dobri ljudje brez lastnih otrok, ga vzredili in vzgojili z imenom Morjan, ker so ga dobili iz morja.

Morjan je vedel samo to, da kraj, kjer je vzrastel, ni njegova domovina. Zdelo se mu pa je, da bi se trudil zaman, ko bi se lotil dela in bi iskal svoj pravi rojstni kraj in očetnjo. Po svojih rediteljih je dedoval ogromno bogastvo kot bi bil njih pravi sin. Domačini mu tega niso zavidali, saj drugače je bil mož pravičen in pošten. Toda njegovi sodeželani so iskreno ljubili svojo domovino, navdušeno se borili zanjo in prelivali svojo kri za svojo skupno mater. Tega Morjan ni mogel, a domačini mu niso zamerili toliko te napake, marveč ono, da ne išče, ne hrepeni, ne ceni in ne more ceniti svoje prave domovine. Dovolj mu je podedovano bogastvo. Toda bogastvo ni moglo izbrisati te napake. Domačini so le silili nanj, naj išče, išče — poslednje, tudi najneznatnejše spomine v globini svojega srca; morda mu bo za temi sledovi mogoče priti v svojo pravo domovino.

Iz zorne mladosti se je spominjal samo obraza s plamteče ljubeznivimi očmi in pa

sladkih glasov, ko se je sklanjal oni obraz nad njega v zibelki. Tedaj ga je poljubovalo dvoje mehkih ustnic, govorečih sladke besede, kakor jih ni slišal ni prej ni poslej nikoli. Ta ljubezni polni pogled in odmev onih sladkih glasov mu je ostal v srcu izza rane mladosti, drugega nič. Niti tega ni mogel dognati, čigav je bil ta pogled, čigave besede.

Vse iskanje bi ne zaleгло ničesar.

Bogati Morjan bi trošil novce, mislil in ugibal zaman. Neki večer mu zboli najstarejši sinko. Mati Morjanka si je prizadevala, olajšati mu bolečine in z zdravnikovo pomočjo spoznati vzrok bolezni. Zdravnik ni mogel s praznimi mamljivimi besedami varati srca skrbni mamici in izjavil, da je glede na trdovratnost bolezni in bolnikovo telesno slabost smrtna nevarnost blizu.

Na noč je mož odšel k drugim bolnikom.

Mati, ki ga je bila spremila do praga in spotoma zvedela žalostno stanje svojega Zdravka, je tedaj hitela, kakor bi ji zrasle perutnice, k nežnemu bolniku, se

sklonila nad njegovo lice, ga klicala z najslajšimi imeni, mu obetala vse najdražje, ako pove, česa bi rad in kaj ga boli. Tudi Morjanu je bilo neznansko hudo. Najrajši bi se bil zjokal z ženo poleg postelje malega bolnika. Približal se je torej po prstih bogato opravljenemu ležišču in strmel v prepali, mrtvaški obrazek svojega prvorojenca, potem pa še v skrbneče lice in obupne, boječe poglede svoje žene.

Morjan se zdrzne. Kje je že videl nekaj takega ?

Dolgo je mislil in strmel predse in vedno jasneje mu je postajalo, da mu je znan ta pogled, da je že slišal enako sladke besede — v svojih mladostnih dneh, ki so mu še edini ostali odsev mladostne sreče — iz neznane domovine. Tako ljubeznivo govoriti in tako milo gledati je znala samo še njegova — mati. Nocoj je videl, kolika je materina ljubezen. Vse bogastvo je ne odplača in ne obseže ves svet.

Začel je vnovič iskati, vnovič premišljati

nepozabne glasove, ki niso bili nič drugega nego njemu sedaj nerazumne, a vendar tako drage izjave očitne ljubezni njegove nepoznane in kdo ve že kdaj in kje pokopane mamice. Prvič v svojem življenju je čutil žalost po nji.

Poslej si je v spominu večer za večerom obnavljal skoro siloma vse dosedanje doživljaje po svetu in vendar ni mogel najti slučaja, kjer bi bil slišal vsaj podobne glasove, kakor jih je govorila rajna mamica, da bi po njih dognal jezik svoje matere. Kolikor dlje se je bavil z neznanimi glasovi, toliko dražji so mu bili dan za dnem.

Materina postrežba in materina skrb sta z božjo pomočjo tudi njegovemu sinku zopet vrnila zdravje. V Morjanovo družino se je naselilo novo življenje, nov duh in z njim ljubezen do matere, nje jezika in domovine, kjer odmevajo sladki glasovi materinski. Samo stari Morjan je bil vedno bolj zamišljen. Domačini so sicer začeli govoriti o njem in njegovi družini z vsem spoštovanjem, a to mu ni zadoščalo, da, tega ni niti opazil;

njegovo srce je hrepenelo po prvotni domovini za domačimi glasovi nepoznane mamice. Zdravko je doraščal in tudi sam pomagal očetu iskati kraje, kjer odmeva sladka govorica njegove stare matere. Pomagali so vsi sinovi in hčere, in kolikor bolj so se trudili, toliko večja je bila njih veljava pri rodoljubnih domačinih, češ: še ptica se rada vrne v gnezdo, kjer je zagledala luč sveta.

Otroci Morjanovi so se po očetovem zgledu naučili ljubezni do mile domovine in čislali jezik, ki ga je z njimi govorila predraga mamica. Sosedje so jih vrlo spoštovali in jim slednjič pomagali, brodeči po svetu, povpraševati, kje govore jezik Morjanove matere. Vsem skupaj pa se je ravno tako malo posrečilo najti pravo sled, kolikor prej Morjanu samemu.

Postaral se je že in obupal, da zasledi pred smrtjo na svetu svojo prvo domovino. Ležal je bolan in čakal zadnje ure. Dedščino je modro razdelil ženi, otrokom, siromakom in potrebam nove domovine. Vsem skupaj je

naročil, naj se ga po smrti spominjajo zlasti s tem, da bodo tudi ponaprej vztrajno pozvedovali o njegovem rojstnem kraju, o njegovi domovini. Ko jo najdejo, naj ji sporoče nepoznanega sina poslednje pozdrave.

Tedaj pa pride list iz daljnega kraja, list tam iz znožja slovenskih planin, da svojci, znanci in rojaki srčno pozdravljajo in da tudi mati domovina pozdravlja na tujem zvestega sina, želeč mu božjega blagoslova. Kakor nekoč svetopisemski Simeon je vzdihnil sedaj tudi Morjan, da rad umrje, ko je čulo njegovo uho zopet nepozabne glasove materine govorice. Na to je starček mirno zaspal v Gospodu.

Po očetovi smrti pa so hvaležni otroci zložili bogatih darov, in Zdravko sam jih je nesel v očetovo domovino in z njimi očetove poslednje pozdrave.

Še danes je domovina ponosna na tako vrlega sina. Njegovo ime se blesti v zlatih črkah v zgodovini slovenskega naroda. Njega

blesk ne mine, dokler ne zamre poslednji
odmev slovenskega jezika.

Daj nam dobrotno nebo še več tako
zglednih sinov!

B. P o v e s t.

Napisala učiteljica Pavlina Debelič - Samotvorčeva.

1.

Brez mame.

Gospod Filipo Debellis, načelnik višjega pomorskega urada v K., je sedel v svoji pisalni sobi. Glava mu je slonela na dlani desne roke, kakor da ga mučijo težke misli.

Pred njim na mizi je stala v ličnem okviru za brušenim steklom slika krasne ženske — pokojne soproge.

Danes je uprav minilo leto, odkar so jo zagrebli tam zunaj mesta v senci vitkih cipres. Njen grob krasi visok angel s povešenimi krili, troseč cvetice na gomilo.

Načelniku se sto in tisoč spominov budi v srcu ta trenutek o blagi pokojnici.

Rojena Dalmatinka odlične stare italijanske rodovine, črnolasa, črnooka, živahna in vesela je šla samozavestno za soprogom — bivšim kapetanom — gospodom Debelisom po svetu. Slednjič je dobil na pomorskem uradu stalno službo. Tedaj sta se tudi stalno naselila v nevelikem istrskem mestecu N. Nekoliko hladneje podnebje nego v kršni Dalmaciji, zlasti ostre zime niso ugodno vplivale na itak rahlo zdravje južnodalmatinske cvetice gospe Margerite. Najhujši udarec jo je pa popolnoma strl oni dan, ko jima je umrla edina hčerka Filipina Margerita, rojena v Dalmaciji. Že po materi slabotna ni mogla zmagovati prenagle premembe podnebja. Nekaj nad tri pomladi svojega nežnega življenja je štela, ko je šla njena dušica med nebeške krilatce. Bili so gotovo dobre volje tisti dan, ko so jo sprejeli med svoje vrste in zarajali z njo po svetlih nebesih, a njena mamica na zemlji je plakala, bridko plakala brez tolažbe, in njen papa je resno strmel na morje, kamor ga

je mikalo ta trenutek, da si uteši pekočo bol. Toda služba ga je drugam klicala na delo, in jokajoča soproga je bila že zaradi šibkega zdravja tako potrebna pomoči, podpore, hladila.

V dolgih šestih, sedmih mesecih je izjokala menda vse solze in se umirila. Gospod Debellis je čutil, da se je pojavil nov žarek upanja na obnebju njegovega življenja, če mu ozdravi vsaj soproga. Začela je kazati poslednje čase nekaj več veselja do življenja. V svojo zaslugo je štel lastno skrbno postrežbo in zdravnikovo spretnost — toda zaman.

Njegova Margerita je sicer živela še cela štiri leta in to se trdi lahko z gotovostjo: štiri leta tudi umirala počasne smrti za prsno boleznijo. Ne zdravila, ne toplice, ne njegova ljubeznivost ji ni mogla podaljšati življenja. Kar je objela neizprosna smrt, ni izpustila več . . .

Lice načelnika višjega pomorskega urada se je nabralo v resne gube, mučna skrb

se je zrcalila na njegovem visokem čelu: ti spomini so bili bridki, prebridki. In ko bi obetala vsaj bodočnost več svetlobe, več sreče na pot njegovega življenja. Lasje so mu že siveli: pol stotine in šest zim pomni načelnik pomorskega urada. Telo ne čuti več one mladostne prožnosti kot nekdej. Duh je sicer še živahen in razum gibčen, tudi spomin mu je ostal zvest, toda telo peša: krivi se k zemlji. Hoja je boječa, otroška. In Debellis je bil svoje dni junak!

S tresočo roko prime vnovič pred seboj stoječo sliko v steklu in jo slovesno poljubi, potem pa postavi na prejšnje mesto, se dvigne in začne dolgih počasnih korakov meriti sobo. Le časih se je ozrl skozi okno na bledozeleno morje, kjer je brisala mrzla jesenska burja, se razigravala z valovi in jih silovito drvila ob morski breg. Samo večji parobrodi so mogli na odprto morje, manjši parniki in ribiške ladje so morali čakati ugodnejšega vetra v mestnem pristanišču.

Nebo je bilo nizko zastrto s sivimi oblaki, in vsa znamenja so kazala, da začne vkratkem deževati ali celo snežiti. Toda nebo je ostalo že tretje popoldne nepremično zastrto kakor sezidano, dežja ali snega pa le ni bilo, in burja tudi ni ponehala. Silno se je zaganjala v okna načelnikovega bivališča, a Debellis se ni zmenil za to; doživel je že mnogo hujših viharjev med zemljo in nebom na široko odprti morski gladini. Kakor nad zevajočim temnim grobom se mu je neprenehoma režala nasproti neusmiljena smrt v razdivjanih valovih.

O, koliko spominov ga vabi in kliče nazaj v tiste čase, v dobo krepkih mladih let! Na stenah visi vse polno slik iz mornarskega življenja. V vseh večjih skupinah pomorskih častnikov se odlikuje po nenavadno visoki rasti, lepo gojeni črni bradi, živahnih oči on sam — Filipo Debellis.

Na raznih policah so porazstavljeni in naslonjeni ladijski načrti, stene dičijo slike tujih mest in znamenitih krajev. Sredi sobe

na mizi je kar živo jezero z vodometi in slapovi, studenci in potoki, kjer se igrajo drobne, rdeče, pisane in zlate ribice. Nad Debellisovo pisalno mizo visi njegova slika v naravni velikosti iz najlepše moške dobe, poleg slike pa častniška sablja, več samokresov, puška in drugo orožje. Kdo pa naj našteje vse morske školjke, polžke, konjičke in zvezdice, ki so kakor razmetane po mizi, med knjigami, na oknih in omarah?

Človek bi se tega ne nagledal ves teden.

»Papa, papa!« prihiti v sobo šestletno dekletce ter ostane takoj ob durih, videč, da stopa mož nemirno in burno po sobi.

»Kaj bi rada, dragica?« vpraša načelnik ljubeznivo in pogladi deklico po temnokostanjevih kodrih. To jo je obodril, da je ponovila nameravano vprašanje naravnost in brez zadržka gladko italijanski: »Papa, ali res jaz nimam mame?«

»Nimaš ne, sirotica!« Tu je moral pomorski junak prienehati, zakaj glas se mu je zmehčal in tresel, da se je sramoval ka-

zati svojo ginjenost šibkemu otroku. Hoteč nekoliko zakriti zadrego, vzame z mize sliko pokojne soproge in jo pokaže deklici. Spoštljivo jo prime ona z obema rokama, poljubi kakor svetinjo in položi na prejšnje mesto. Poznalo se je, da deklica ne vrši tega danes prvič.

»Veš, papa,« nadaljuje potem otrok prostodušno in zaupno upira oko v Debelisa, »pa pravijo ljudje, da ta le mama — tukaj — ni moja mama; pravijo da nimam jaz mame.«

Še vedno kot oglje črne obrvi se načelniku strnejo nad očmi, čelo se mu zmrači. Kakor če preprežejo nebo nagloma tempi oblaki, preteči z bliskom in gromom ubogim zemljanom. Gospod Filipo ni pričakoval tega, še najmanj danes. Jezen topotne z nogo po tleh in hoče otresti jezo zaradi lastne nemile usode na ubogega otroka, pa se zave še pravočasno neprevidne in neopravičene naglice, potreplje deklico zopet po rami, da jo pomiri in vpraša z velikim samozatajevanjem: »Kdo ti je pa že to povedal, Pavlina?«

»Žena — tista, ki biva tu-le gori nad nami v drugem nadstropju.«

»Ne hodi več v drugo nadstropje! Ali ti ni rekla mama — ta-le, ki je umrla lani osorej — da te gotovo zadene nesreča, če boš hodila gori. Tudi jaz sem ji moral obljubiti, da te ne pustim izpred oči. Pa ti si imela rada to-le mamo?«

»Prav rada, papa,« pritrди deklica, in solze ji oblijejo zardela ličeca. Načelnik vpraša dalje, kakor da ni opazil tega:

»In mene nimaš rada?«

»Prav rada, papa!«

Dvoje drobnih ročic se je potem molče oprijelo kosmatega vratu gospoda Filipa, in drhteča usteca so se dotaknila njegovih strčečih brk. — — Pavlina se jih ni bala prav nič.

To je zopet pomirilo vihar, ki se je bil že dvignil v njegovi duši. Poslal je deklico v kuhinjo k postrežnici in ji naročil; »Pojdi in slušaj, kar sem velel!«

»Bom, papa!«

In še s praga, preden je zaprla duri za seboj, mu je na prstih poslala Pavlina poljubček v slovo. Filipo Debellis pa je ostal sam in nevoljno stresel z glavo in zamrmral: »Še tega je bito treba, še tega!«

Neznani in znani glasovi.

Nekaj dni pred tem dogodkom je bilo Pavlini dolgčas, pa je zopet šla počasi pogledat k sosedovim v drugo nadstropje. Niso je vabili, vendar tudi niso kazali nikake nevolje, ako je došla v vas hčerka tako odličnega gospoda, kakor je bil Debellis. Otrok niso imeli in stanovanje skromnega paznika finančne straže je bilo urejeno uborno, bedno. Kaj je vabilo Pavlino k sosedu, dasi ji je bilo tako strogo zabranjeno? Najbrž ni tega vedela niti sama, kakor ji ni bilo znano, zakaj so ji tako strogo zabičali, da ne sme k sosedovim. Čestokrat je zlezel otrok, da sam ni vedel prav kdaj, ven na stopnice,

odkoder se mu je oko željno upiralo gori v iste temne duri. Odtam so prihajali do nje glasovi dotlej neznanega, tujega jezika, ki ga ni umela čisto nič, pa je vendar tako rada poslušala te mehke, jasne, odločne, mile glasove. Nekaj ji je šepetal, da jih je že nekoč slišala v daljni deželi, slišala kakor v sanjah v mladem življenju. Kje? Kdaj?

Žena mlekarica je oni dan ropotala s praznimi posodami od paznikovih mimo nje in se poslavljal, s paznikovo gospodinjo: »Z Bogom, gospa, z Bogom do jutri!«

Te besede je Pavlina ponavljala več časa na stopnicah, potem je šla v kuhinjo vprašat domačo gospodinjo, kaj pomeni ta pozdrav in zakaj mlekarica ne govori s sosedo v nji umljivem lepem in sladkodonečem italijanskem jeziku.

Gospodinja jo je najprej posvarila, da ne sme tega praviti gospodu papanu, ki bi bil jako hud na obe, ker ne sme hoditi poslušat tujih ljudi na stopnice. Potem ji je pojasnila, da mlekarica ne ume dovolj

laškega jezika in zato govori v domačem slovenskem. Pavlina se začudi, da je sploh š kak drug jezik, ki ga govore na svetu mim italijanskega. Tudi na to dobi pojasnilo razumne gospodinje in kuharice, da je mnogo mnogo milijonov ljudi, ki ne umejo tega jezika, kakor ga ne ume preprosta mlekarica, dasi ga umeva in govori tudi več milijonov zemljanov po širnem svetu.

»In vsi ti priznavajo in časte Romo (Rim) za sveto mater in Italijo za svojo skupno domovino, ne Betina?« ji je segla Pavlina v besedo kakor bi deklamovala pravkar naučeno pesemco.

»Drugi ljudje imajo drugo skupno mater in drugo domovino.« Otrok se začudi temu in odgovarja samosvestno:

»Pa nimajo tako lepe kakor je Italija, gotovo ne. Saj je Italija raj sveta in Rim večno mesto.«

»Vsakemu človeku se zdi njegova domovina najlepša in jezik, ki ga je govorila z njim njegova mati, najslajši jezik na svetu.«

To ni moglo deklici v kodrasto glavico.

Gospod Filipo jo je bil naučil in gospa Margerita ji je dokazovala z lastnim zgledom slehrni dan svojega življenja, da morajo vsi ljudje častiti Romo kakor onadva, vsi priznavati Italijo za svojo domovino kakor ona, vsi ljubiti laški jezik kakor ona, rojena Italijanka, ki so člani njene obširne rodovine šteli izza davnih časov med svoje mnogo učenih, odličnih mož, da se še danes ponaša z njihovimi deli lepa Italija — široki svet.

Pavlina je verjela to in njeno čisto dovzetne srčece se je z mladostnim ognjem oklenilo tiste skupne domovine, ki je slišala doma govoriti o nji s toliko spoštljivostjo mamó in papana, kakor govore samo o Bogu ali božji Porodnici.

V spalnici gospe Margerite sta bili na odličnem mestu podobi laškega kralja in kraljice, pa tudi kipi laških junakov davnih časov pa do poslednjih vojská z Avstrijo za osvoboditev Italije, kakor Garibaldi, Manzini, Carlo Alberto, Vittorio Emanuele, člani kraljeve

obitelji savojske in še cela dolga vrsta sloveč
Italijanov.

Mnogo slik laških mest, krasnih nabrežij
stavb in spomenikov diči stene v spalni
gospe Debellisove. Neki prijatelj je pripomn
nedavno, da ima gospa Margerita v svo
veliki domorodni ljubezni še v slikah in kipi
okolo sebe združeno vso Italijo — tudi
tistimi udi razkosane domovine, ki ji še nis
uedinjeni (namreč Trent in Primorsko.)

Skladnice italijanskih knjig so stražil
umetno izdelani kipi pesnikov in pisatelje
kakor sploh umetnikov iz vseh dob italijanske
zgodovine. Latinca Virgil in Seneca, Ita
lijana Dante in Petrarca, Michel Angelo in
Bramante so se med mnogo drugimi ponošn
ogledovali po domovanju gospe Debellisove
ki je govorila poleg materinskega jezika še
francosko in špansko. Slovanske ali nemške
besede pa ni mogla niti slišati. Kar mraz
jo je izpreletel kakor tudi njenega soproga.
ako sta morala na slovansko ali nemško
vprašanje odgovarjati, čeprav le mimogrede

n nalašč — samo v laškem jeziku. Enako sta želela vzgojiti tudi Pavlino.

Dva dni po onem dogodku, ko je deklica čula slovenski pozdrav zunaj na stopnicah, je že pozabila Betino in njeno svarilo. Ponavljala je tiste besede in ponavljala in slednjič pozabila, kaj pomenijo. Šla je zopet brezskrbno vprašat papana, kaj se pravi italijanski: »Z Bogom, gospa, z Bogom do jutri!«

O, kako slabo je naletela sirotica!

»Pa tisti grdi, ostudni jezik, divjaške glasove ti poslušáš? Taki-le mladi Italijanki kakor ti se niti ne spodobi, da si onečašča jezik z besedami, ki so podobne samo živalskim glasovom na cesti med voli in osli, na paši pri kozlih in teletih ali v gozdu med volkovi in medvedi. Ljudje, ki tako govorijo, so divjaki, njih jezik — živalski.«

Poslej je bila tudi Pavlina zares prepričana, da se tudi živali sporazumevajo med seboj v svojem jeziku. Njeno zanimanje za to živalsko govorico se je večalo vsako dopoldne, ko je čula zunaj na stopnicah

glasno govorečo mlekarico Slovenko iz okolice. —

V mesto K. se pride samo od ene strani po suhem, sicer ga pero morski valovi od vseh strani. Med vaščani se niti ne čuje nikdar slovenske govorice, dočim govore okoličani zdržema in skoro brez izjeme slovenski, tudi ko dohajajo v mesto po kupčiji ali drugih opravilih.

Pavlini so zanimali njihovi glasovi. Dostikrat bi bila rada v šolo grede zavil na trg, kjer so prodajali okoličani drva in različne poljske prideleke, toda papa, ki je običajno spremljal na poti v šolo, jo je vodil vselej tako, da je le oddaleč slišal tiste ljudi, tako čudno oblečene. Opoldne ko se je vračala domov in ji je bil zopet papa spremljevalec, je bil pa trg prazen. Le semtertja sta srečala še kako mlekarico široko sedečo na oslu, odeto v belo pečv in črno krilo. Potrpežljivemu sivcu pol seboj je enakomerno narekovala dolgočasni geri, muš!

To se gospodu Filipu ni zdelo nevarno. Toda zadnje čase so se stvari začele snovati tako, kakor jih ni nikdar zasnoval načelnik pomorskega urada v svojega življenja načrtih.

Po soprogini smrti ni imela Pavlinka več tako strogega nadzorstva. Učila se je sicer v otroškem vrtcu prav marljivo in s tem obilo povračala Debellisu skrb in ljubezen. Vztrajna pridnost je ni ostavila niti potem, ko so jo vpisali v redno šolo. Toda tukaj je dobila mnogo tovarišic iz vsakovrstnih slojev meščanstva. Šola namreč ne dela razlike med bogatini in siromaki. Temu se je deklica privadila prav kmalu, saj so jo zanimale vse tovarišice odkraja, a ker je bilo kakor povsod več ubožnih kot bogatih, je bila rajša med ubožnimi zlasti že zato, ker so se razlikovale od nje po obleki in vedenju; Pavlina je pa hotela imeti povsod natančno razložen: zakaj to?

V nekaj tednih je že nabrala med najbližjimi tovarišicami v šolski klopi mnogo novic,

ki jih je doma pripovedovala Betini. Pa tu tovarišice so doznale od Pavline mnoge novice, ki so se jim zdele vredne, da jih zav upajo obsežni radovednosti svojih mami doma. Ni čuda, da so se vse zanimale za tako odlične dekletce, kot je načelnikova Pavlina. Nekega dne so vedele v šoli najprej prve štiri, potem pa vse klopi od prve do zadnje, da Pavlini pokojna gospa Debellisova ni bila mama in da deklica menda sploh nima mame.

Ta novica ji je vselej privabila solze v oči, kadarkoli se je je domislila. Nikakor se je ni mogla oprijeti. Njen jok in togo so opazile součenke, pa so pripovedovale doma o Debellisovi Pavlini. Meščanke, ki so poznale načelnika že več let, so vso stvar razjasnile malim radovednicam. V nekaj dneh je pa doznala Pavlina s strahom in trepetom v srcu, z obljubo in zatrdilom na ustnih, da hoče molčati o tem, čeprav verjame resnico, da je umrla njena mama Bogvedi kje tam v tuji deželi divjakov, kjer je tudi govorila tisti živalski jezik.

Več dni je Pavlina premišljala to no-
gavico. Zaradi nje ni mogla spati in tisti ži-
včavalski jezik, jezik lastne mamice, jo je zani-
mal še vedno bolj. Neko popoldne se je
zajunačila in šla vprašat v sobo papana, če
je res, kar so ji povedale součenke. Toda
namesto odgovora je Debellis zarobantil nad
vnedolžnim otrokom in jo samo vprašal, od-
kod pobira take-le prazne marne. Potem je
poklical Betino in velel neposlušno Pavlino
zapreti — pod streho.

Izdajica.

Vas Senodol stoji ob rebri višjega hriba na kranjsko - primorski meji. Iz te vasi je hodil — mnogo let je že tega — koncem vsakih počitnic nazaj v Gorico Debeličev Lipe. O Božiču se je redno zopet vračal domov sestavljat jaslice, jest potice in prosit mater in očeta nekoliko desetice za pri boljšek. Ista povest se je ponavljala tudi še o Veliki noči — sicer brez jaslic, a n brez potic in pirhov. Tako je dovršil Debeličev dijak tri razrede latinskih šol. Skrbne mamice, ki nimajo navadno drugega opravila nego molitev ali opravljanje, so časih že skrivaje pogledovale za njim in se po

vpraševale prav čisto brez potrebe, kako lepo bi bilo, ko bi prišel kdaj iz Debeličeve hiše — duhovni gospod. Čisto brezpotrebno seveda je bilo to delo, zakaj zaradi nesreč pri živini, zlasti pri konjih so očetu opešali zadostni viri dohodkov, in Lipe je moral nekega lepega jutra namesto nazaj v šolo žalosten ostati doma, dasi bi se bil učil rad, tako jako rad.

Dvanajst let star je moral gledati, kje si čim prej pribori košček kruha. Doma so ga namreč nerazsodni ljudje zbadali javno in naravnost, češ: nič ne bo iz njega! Izprijen študent! Debeličevi sploh niso kaj prida.

V prodajalnico mu ni dišalo, v rokodelstvo še manj; zdel se je samemu sebi preveč izobražen.

Kam torej? Tako se je povpraševal sam, tako so ga zaman povpraševali tudi drugi, odgovora ni vedel dolgo, dolgo.

Slučajno in po mnogih mesecih neprijetnega čakanja je Lipetu naznanil bivši

tovariš, ki je moral zaradi učnih neuspehov
ostaviti šolo, da namerava k pomorščakom
na Reko. V mornarski šoli upa v štirih letih
doseči službo pomorskega podčastnika. —
Služba mu bo poleg nade, da se bo vzpe-
njal višje in višje, vrgla na mesec lepih de-
narcev. Videl bo pa toliko tujega sveta — in
zastonj na cesarskih ladjah. Samo izprva je
težavno življenje med pomorščaki, dokler se
ne privadi, in učiti se je treba mnogo, da
do kruha se ne dokoplje tako brž — nikješ
drugod.

Lipetu se misel ni zdela napačna.

Razodel jo je očetu, ki je pohvalil si-
novo odločnost. Le mati se je solzila in
tarnala : »Na morju nisi kakor na suhem
otrok moj ! Vsak trenutek te čaka mrzli grob
v globočini.«

»Mama,« odgovarja sin, »ali nismo tudi
na suhem, tukaj-le na našem Krasu vsak
hip v smrtni nevarnosti ? Kdor bi vedno
mislil na smrt, bi se ne ganil nikdar izpod
domačega krova.«

Oče mu je pritrdil, a mati je zdihovala
in naprej, da je na suhem manj smrtnih
nevarnosti kakor na morju. Navzlic temu so
začeli Lipeta odpravljati v mornarsko šolo
za podčastnike in nižje častnike na Reko.
Deček se je zglasil po predpisih, bil sprejet
in odšel še tisto jesen potem okušat cesar-
ski kruh na jadrenike, vrvi in jadra.

Iz Gorice je bil prinesel domov nekaj
hrvaških besed in skoro zadostno znanje nem-
škega jezika. Na mornarski šoli je še izpo-
polnjeval oboje. Veliko večji siromaki so bili
njegovi tovariši iz Dalmacije, s Kvarnera in
iz drugih otokov in iz Istre. Ti niso znali nem-
ščine prav nič, a italijanščine malo več kot
nič. Poučevali so pa večinoma v teh
dveh jezikih. Hrvaški in slovenski govoreče
gojence so zasmehovali celo nekateri uči-
telji vsaj na skrivnem. Zlasti je videl De-
beličev Lipe, da se med odličnejšimi učenci,
med častniki in zlasti med gospodo, pa če
je prav slovanskega rodu, širi tuj jezik. Ti
se štejejo potem sami med tujce med rojaki.

Zaželel je, da sam postane takšen tujec, ki ima mir potem vsaj med tujci Nemci in Lahji. —

Mogoče bi bil tudi zabredel v tako ne smisel že tedaj, ko bi se ne prigodilo tisti dni nekaj, kar ga je začasno vrglo z namera vanega pota. Ker ni takoj umel neke nemške razlage o parnem kotlu, je ujezil učitelja Italijana, da mu je zabrusil v lice: »Trdi suženj!« Lipe je dobro vedel, kaj je zagrešil oni z italijansko psovko njemu Slovencu. Glasno se je uprl takemu pouku. To je učitelja raztogotilo tako, da mu je prisolil — klofuto, a Lipe mu jo je vrnil.

Kmalu bi se bil unel med njima resen boj, ko bi ne bil odjenjal Lipe in zbežal — domov samo nekaj dni pred Božičem. Al so ga gledali doma osuplo in začudeno, ko jim je pripovedoval o krivicah, ki se godijo Slovencem in Hrvatom v vseh javnih službah. Ljudje ga niso umeli, niti marali ga niso umeti. Celo domači so govorili: Taki-l

dečki se morajo učiti, učiti in skrbeti za lastno prihodnost, pa ne gledati, komu se godi krivica, ko sami še ne znajo stati na lastnih nogah. — Po krivici preganjani dečko se jim je sicer smilil, a pomagati mu niso znali. —

Bival je sicer doma, bival vnovič kakor na trnju izprijen študent — dokaz, da niso Debeličevi zares nič prida.

Težjega dela se ni nobenega lotil pri hiši, dasi ga ni bilo treba iskati; s knjigo v roki in s knjigo v žepu je stopal po dvorišču in po vasi, da se je zdelo že sosedom to pohajkovanje greh in očitno pohujšanje.

Pustni ponedeljek je šel v bližnjo romarsko cerkev k maši. Novcev ni imel niti za kruh, a po dovršenem cerkvenem opravilu je bil — lačen, žejen.

S tovarišem iz domače vasi jo udarita naravnost proti domu. Nameravala sta z junaško dobro voljo premagati glad in žejo. Premierila sta bila že večino pota, ko dotiplje Lojze — sin boljšega posestnika iz

Senodola — v hlačnem žepu grošek in ga takoj nameni bližnjemu gostilničarju za kruh, ki naj bi jima krajšal in lajšal ostalo pot do doma.

Z groškom sta šla oba po kruh v gostilnico. Glad je namreč huda reč, ki v sili noče vedeti niti kaj je sramota. V nobenem drugem slučaju bi ne bil stopil študent Lipe sam po kruha, danes je pa celo z Lojzeto-
vim groškom. V gostilnici je bilo nekaj gostov domačinov, ki so ob mastni pečenki, belem kruhu in polnih poličih praznovali, posnemaje nekdanje naše prednike, stare Slované — god strica Kurenta.

Dečka sta bila žejna, da bi popila morje, seveda le v mislih, a pečenka jima je tudi dišala, da sta komaj sproti požirala sline. Ustavita se torej takoj ob durih in čakata, da krčmar ureže kruha. Tedaj opazi sosed Poličar, precej vinjen, Robarjevega Lojzeta in mu ponudi kupico vina. O, kako ročno je izginila božja kapljica po razgretim grlu ! —

»Čigav je pa ta-le, ki je s teboj?« vpraša nalašč Poličar, dasi je dobro poznal Debeličevega.

»I, Debeličev Lipe. Ali boste dali tudi njemu pijače, sosed?« vpraša Lojze, dobro želeč tovarišu, ki je že komaj držal jezik v ustih.

»A, kaj še?« odgovori prešerno sosed, »Debeličev lahko potrpi. Njegovemu očetu — tistemu nemaniču — so lani res poginili zaporedoma trije konji, pa po neumnosti. Zakaj jih ni bolje krmil in pazil? Za take-le ptiče je dobra voda. Ni prav, da se človek razvadi že v mladosti. Taki berači so pozneje najbolj sitni.« Po tem odslovilu sta nadaljevala pot domov.

Lipe je siloma požrl zasušene sline, siloma potlačil jezo in skoro osorno odklonil kruh, ki mu ga je ponujal dobrosrčni tovariš. Lakota in žeja sta ga minili. Poličarjeve besede so ju pregnale in se razprostrle na dnu srca kot sikajoči gadje. Mnogo huje so ga pekle nego učiteljeva klofuta na mornarski šoli.

Tresoč se same jeze je stopal poleg Lojzeta, ki je zložno mrvil kruh in ga nosil v usta. V pretrganih stavkih je razlagal tovarišu : »Oba skupaj — Poličar in moj oče nimata toliko posestva, da bi bilo vredno v primeri z bogastvom na svetu imenovati nič, pa nas Poličar ponižuje med same sužnje, med berače in postavlja sebe na sodni prestol sedanjih in prihodnjih časov ! Ali ni prav rekel moj učitelj na Reki ; trdi sužnji ? Ali nismo res trdi, nezavedni sužnji vsi, ki ne znamo in nočemo spoštovati najprej samih sebe. Čakaj, poslej mora biti drugače — vsaj z menoj mora biti drugače in tudi bo, boš videl !«

»Drugi narodi podpirajo svoje, pomagajo drug drugemu z besedo in delom, a pri nas z zaničevanjem, s tožbami, zasmehom. Fej ! To, da bi bili sosedje !«

»Med samimi tujci mi bo bolje nego doma.«

Tovariš je poznal njegovo boleost, videl krivico, ki se mu je zgodila, in ga milo

prosil, naj skupno z njim uživa kruh. Pri najbližjem studentu se hočeta pa okrepčati s svežo vodo. Nič. Vse prošnje so bile zaman.

Prvi žarki pomladnega solnca so jima prijazno ogrevali hrbet, vrat, lica in ušesa. Trobentice so žarele po bližnjih rebrih in zvončki so bingljali pozdrav veseli pomladi. Lipe Debeličev tega ni videl, ni maral videti. V njegovem srcu se je širila neobčutna zima in temna noč.

Pepelnično jutro se je zglasil pri ravnatelju mornarske šole na Reki, prosil oprostjenja, obljubil pokoro in poboljšanje in bil sprejet med nekdanje gojence.

Njegovi novi sklepi so se kmalu začeli vršičiti v klasje prav posebne vrste. Naravnost se je pridružil Lahom in Nemcem in se očitno izogibal stike z dosedanjimi tovariši. Celo norčeval se je iz njih bede zaradi nezložnosti in medsebojne zavisti. Očitali so mu za to narodno izdajstvo in mu kazali njegov pravi rod in slovenski priimek. »Do

svojega rodu imam pa jaz, menim, prav malo dolžnosti. Tudi rod jih je doslej še malo vršil do mene, če že ne upoštevam več največje dobrote, ki mi jo je storil tedaj, ko me je eden naših občinskih veljakov pahnil med berače in nemaniče; s priimkom vam tudi ustrežem, ko dosežem zakonito starost.«

Vrlo je napredoval med Lahi in Nemci in s tem hotel dokazati svojim sramotilcem, da je vsakdo nespameten, kdor ne učini tako kakor on. Poslej je namreč užival mir in spoštovanje; njegove zmožnosti so pa cenili po njih pravi urednosti, ne pa s psovkami. Tudi suženj — kakor poprej. Dosegel je že precej visoko službo, ko so mu dovolili, da premeni priimek. Podpisoval pa se je poslej: Filippo Debellis.

Začetek dogodbe z lova.

Bridko je jokala Pavlina v samotni čumnati pod streho. Tudi zeblo jo je, in žvižgajoča burja se ji je zdela v podobi zle žene poslana papanova jeza, da jo kroti zaradi njene neslušnosti. V otroškem razumu je ugibala, da njen pregrešek vendar ni zaslužil papanove jeze. Stisnila se je v dve gubi v kotiček in vnovič začela obupni jok. Potrto in utrujeno je slednjič premagal spanec. Prav tedaj se je bila zopet polotila v mislih tistih živalskih glasov, kakor se z njimi sporazumevajo ljudje, ki ne znajo italijanskega jezika, in ti glasovi se ji niso zdeli tako grozno grdi in grozoviti, kakor

je trdil oni dan papa. Toda tako lepi se n
pa tudi niso videli, da je ne bi žalila misej
ki jo je dražila že več dni, misel namre
da je v teh glasovih najbrž govorila z nj
njena neznana mamica tam daleč v tuš
deželi. Zvedela je te dni, da tudi ona sam
ni znala laškega jezika, ko je bila še praž
majhna. Tovarišice so trdile, da je bil njev
dotedanji jezik neko tuje žlobudranje, po
dobno bolj jeziku vran in papig kakor p
človeški govorici.

Pozneje so jo seveda naučili, da j
vsakogar dolžnost spoštovati in ljubiti svoj
starše in s tem tudi svoj materinski jezik
ki ga je podedoval po njih kot dragocen
svetinjo. Kdor ravna drugače, je nehvaležen
otrok, ki ne marajo zanj ne Bog ne ljudje
V tem premišljevanju je prišla Pavlina d
vprašanja: ali je njena dolžnost, čislati ne
znani jezik neznane mamice?

Jako, jako je dvomila o tem in tud
zadremala v teh dvomih. Sanjalo se ji je
da počiva na svoji mehki pernici poleg

namice, ki se sklanja nad njo in ji poljublja objokano lice. Toda ta mamica ni bila gospa Margerita Debellisova; popolnoma drugačna je: kostanjevih las, spletenih ob sencih v dve debeli kiti, prijaznega obraza in pogleda kakor med. Njene oči so tako žareče in polne ognja ljubezni, kakor jih ni videla še nikoli. Ne! Zdi se ji, da jih je že nekoč, toda davno, a kje, ne more vedeti.

Solze so se ji hipoma posušile, zakaj ustnice neznane mamice so bile vroče, da so kar žgale. Njeni poljubi so greli kot sam živ ogenj. Pavlini se je zdelo, da se je vsa poživila v tej toploti.

»Otrok moj! Moja Pavlinka, zopet te imam! Našla sem te! Dobro jutro, moje srčece zlato!« Tako je govorila tuja mamica v tujem jeziku, in Pavlina je dobro vedela, da ne umeje pomena teh besed, a njeno srce je čutilo in njene oči so v materinem pogledu čitale pomen ljubeznivih pozdravov, da je veselo odkimala. Potem so jo pa mamičine roke krepko objele in pritisnile na

srce, njeno blede lice se je dotikalo mat
rinih las, a materine ustnice so jo nepisl
nehoma poljubljale, in njeni poljubi Pa
pekli kot plamen. Tudi ona se je okleni
mamice okolo vratu in se stisnila na nje
prsi, da je čutila, kako strastno, kako burje
utriplje materino srce. V tem objemu ji S
bilo tako vroče, da je Pavlina zavpila id
pomoč. Lastni krik jo je prebudil — učkj
jočo se na kolenih gospoda Filipa Debej
lisa v njegovi topli sobi poleg pisaln
mize...

Mož je namreč hitro spoznal, da p
tem otroku ne opravi iz grda ničesar. Skl
nil je torej deklico po malem privajati n
resnico, ki bi jo itak doznala prej ali posle
zraven tega ji je pa hotel vdihniti prepr
čanje, da je italijanščina njena prava mate
rinska govorica, Italija vseh rodoljubov i
rodoljubkinj skupna domovina. Proti dozdev
nemu rodnemu jeziku ji je pa namerava
vcepiti neizprosno zaničevanje in sovraštvo

Ko se je predramila, jo je pomiril s sladkimi besedami in izbranimi slaščicami. Potem je začel pripovedovati to-le pravljico: Sto in sto milj od tukaj v tuji deželi sta šla nekoč dva lovca na lov. Zgodaj zjutraj je bilo, in jesenska megla je ležala v dolini. S puško in torbo sta korakala iz doline v daljne hribe po bogati plen. Nad meglo se je prostiral jasni, zvezdnati nebes, in mesec je svetil s polnim obrazom. Kmalu so se jima blesteli daljni vrhovi kakor pričarani v srebrni mesečini. Votlo, zaspano so odmevali koraki zgodnjih lovcev skozi bližnje vasi, kjer so ljudje počivali v sladkem spanju.

Pot se jima je dvigala vedno strmeje v hribe. Lovca čujeta za seboj težko sojenje in nagle stopinje in pritajene, zadržane klice na pomoč. No, mislila sta si: kak zaostal pijanček mora biti, ki ga je ob cesti zazibal spanec in prebudil nočni mraz. Toda kmalu se je razvilo pritajeno vzdihovanje v obupne klice. Starejšemu lovcu je bil kraj znan, znani tudi ljudje, zato pojasni tovarišu,

da ubira za njima pot slaboumna Mila. Nesrečnici se o polni luni navadno zmeša pamet, in varovati jo morajo doma, ker meni, da najde med njimi svojega moža. »Le brž stopiva, da ne bo sitnosti s to žensko. Odkar ji je umrl samo leto dni po poroki mladi mož, ki se ji mati ni pustila poročiti z njim, hiti večkrat v hribe klicat svojega Adolfa. Po nekoliko dneh se vrne lačna, prepadla, utrujena, raztrgana, brez moža in — pametna.«

»Poizkusila je vzeti s seboj tudi že hčerko, še ne dveletno Pavlino. Otrok bi gotovo umrl: če ne ob pritisku v njenem naročju in ob vročih objemih, pa od glada, ko bi ji ljudje ne bili odvzeli otroka.«

Klici na pomoč so prestali za nekaj časa, in povest o nesrečni Mili se je končala. Lovca sta se podvizala navkreber in težko lovila sapo zlasti še, ker jima je z vrhov doli dihala nasproti mrzla burja.

Dospela sta na širno goličavo pod strmi gorski vrh, ki se je, na jug neobrastel, dvigal kakor starodavna piramida v nebo.

Sedeta, da se odpočijeta in okrepčata. Visoke, po ravnini razpostavljene skale so molele kvišku na levi in desni, kakor da so se uprav sedaj le igrali z njimi nekdanji velikani. Oddaljeni hribci so se jima zdeli teh velikanov starodavni grobovi, kamor so z velikani zagrebli tudi pripovedke o njihovem dejanju in nehanju. Sence posameznih dreves so bile kakor plašeče se pošasti v pojemajočem svitu lune, ki se je uprav jela sklanjati nizko nad morje, trepetajoče veselja, da jo sprejme v svoje naročje.

Lovca predrami klic malega deteta — hčerke blazne Mile. »Pojdiva!« reče prvi lovec, »babnica naju je gotovo opazila, ko sva ob luninem svitu korakala skozi vas tu doli. Njen pokojni soprog je bil tudi brhek lovec, ki je padel nekje v teh hribih kot žrtev pregnanega divjega lovca.«

Šla sta urno, ne meneč se za otroški glas ne za klice mlade žene. Grozna usoda mlade nesrečnice je ganila obema sicer hladni lovski srci, da sta celo med lovom mislila

največ o nesrečni Mili in njenem otroku drugega pa nista ukrenila ničesar.

Blizu poldneva je že moralo biti, ko sta se vračala po isti poti in ne s posebnim bogatim plenom. Zopet sta počivala na široki goličavi in občudovala skalnate velikane, ki niso bili ob solnčnem sijaju napol tako grozni kakor zjutraj v zardelem polmraku zahajoče lune.

Spomnila sta se jutranjih klicev za umrlim soprogom nesrečne Mile in pogledala ter natančno preiskala kraj, kjer sta jo čula zjutraj. Ker je ni bilo za njima v hribe, se jima je zdelo mogoče, da je oslabela in ostala tukaj med skalovjem ali pa se vrnila. Dolgo jima ni bilo treba iztikati za blaznico. Nedaleč od steze slišita zamolke, hripave vzdihe. Stopivša bližje, najdeta njeno hčerko skoro umirajočo.

Urno ji pomagata, kolikor sta ji lovca sploh znala pomagati. Imela sta še nekaj vode, sladkorja in kruha. Otrok je užil nekoliko in se okrepčal. Hvaležno se je ozrla

udeklica v svoja dobrotnika, dasi se je prvi hip boječe umikala njunim pogledom.

Kakih petdeset korakov od tega mesta se jima je odkril drugačen prizor. Na tleh je ležala mlada žena s krvavo peno na ustnicah, roke krčevito zvite nad glavo, a izmed črnih las se je vil kakor zamrzel potok že strjene krvi. Žena se je gotovo izpodtaknila, padla, se pobila na ostrem kamenju, izkravela in umrla.

Lovec domačin, ki mu je bila znana blazna Mila in njena okolica, je takoj ukrenil najpotrebnejše. Tovarišu je izročil lovski plen in puško, sam je pa vzel v naročje otroka in ga nesel s seboj v vas.

»Škoda, da se nama mudi domov in da imamo tako daleč! Počakala bi in videla, kaj ukrenejo z mrtvo Milo. Veš, to-le dekletce pa vzamem jaz kar s seboj še danes.«

Tako je govoril spotoma starejši lovec svojemu tovarišu, v čigar daljni domovini je služboval in zahajal enkrat na leto samo na lov v nepozabno domovino.

Pri županu so bili jako veseli njegove izjave, da hoče vzeti deklico s seboj, in de kličini sorodniki ne manj. Tudi je dal nek vsoto za pogreb pokojne Mile. Vse drugo je obljubil, da uredi pozneje.

Župan je zahvalil dobrega gospodarojaka, da je vzel občini tako ogromno breme, kakor bi bila v nekaj letih gotova hčerka slaboumne Mile.

Filipovi nameni.

Debellis je še povedal Pavlini, da je tuji lovec zares vzel malo deklico s seboj v daljno mesto ob morju, kamor se je odpeljal s tovarišem še tisti dan. Tam jo je izročil svoji ženi, rekoč deklici: »Vidiš, to je tvoja mama!«

Deklica se je izprva bala vedno se solzeče črno oblečene gospe. Tudi gosposkega lovca se je bala in vseh ljudi, ki so prihajali v hišo. Čudno jih je gledala, ker jih ni umela.

V nekoliho mesecih se je pa privadila.

Začela je hoditi po gosposkem stanovanju ter ogledovati različno in lepo opravo.

Kupili so ji pisano obleko, lične čreveljčke in rdečo čepico. Kako sladko se je nasmehljala, zroč tako lepo punčko prvič v velikem zrealu mamine sobe.

Tudi Miklavž je ni zabil nobeno leto. Kaj še! In za Božič, za god in Veliko noč, za papanov ali mamin god je dobila toliko igrač, da se je čedalje bolj polnila z njimi sobica, kjer se je igrala in učila z mamo prvih korakov. Toda gospa, ki jo je deklica poslej nazivala mamo, ni slekla več žalne obleke. Bolehala je in kašljala, skrbno učila svojo rejenko in nekega dne ostala v postelji, odkoder so jo po kratkih tednih črno oblečeno in mrtvo dvignili na mrtvaški oder.

Do tukaj je Pavlina poslušala papana mirno in zvesto; sedaj je pa začela plakati za umrlo blago gospo. Povest ji je ugajala in prosila je papana, naj nadaljuje. Stopila mu je s kolena na tla in mu zrla naravnost v oči, da ji ne bi ušla prav nobena beseda. Pravil ji je naprej, kako je žalovala ona deklica za izgubljeno mamico in se tudi

sama poslej letoindan črno oblečena igrala v prejšnji sobi s tujo žensko, ki pa ni bila njena mama, marveč je samo služila v hiši. Toda Pavlini je uhajal spomin nazaj v one čase, ko se je ona sama igrala z novo mamo, se učila izgovarjati tuje besede ter zvečer pozdravljala papana, ki je prihajal iz urada. Nekaj znamenitega je deklici zabliščalo v teh spominih: Ti deklici se je godilo skoro tako kakor meni. V dnu srca ji je neprenehoma odmeval ta glas. Ni si mogla kaj, da ni kakor vse drugo doslej tudi tega zaupala papanu; on se pa ni zmenil za njeno trditev; delal se je, kakor da je ni niti slišal.

Povest pa se je končala s sklepom, da je bila ona deklica gotovo hvaležna svojima rediteljema, ki sta ji slednjič ostavila vse svoje imetje. Poslej je živela srečno po njihovih naukih in se hvaležno spominjala dobrotne roke, ki jo je dvignila iz bede v ugodno blaginjo.

Kdo bi mogel dvomiti, da to ni res? Ali je mogoče, da je tako nehvaležno srce

na svetu? Tudi Pavlina je s solznimi očmi pritrdila papanu, da bi drugače ne mogla storiti nobena hčerka na svetu.

»Seveda,« de Filip Debellis, »svojo mamó, ubožno in blažno, je pozabila kaj lahko, očeta ni niti poznala, sorodniki pa niso marali zanjo. — In ti — Pavlinka, boš prav takšna, kaj neda?« jo je vprašal Debellis z ljubeznivim nasmehom, kakor da se ni med njima zgodilo ničesar neljubega.

Namesto odgovora se je Pavlina dvignila na prste ter poljubila papanove ustnice. Saj se ga ni bala kar nič več. Ta večer je premišljala samo o tem, kako bi razveselila in zadovoljila papana, da bi ne bil nikdar več tako hud nanjo kakor danes.

*

Deklica je odšla v kuhinjo k Betini.

Debellis se je pa zaklenil v svojo sobo in premišljal, kako slabo dozorevajo njegovi načrti, ki jih je bil zasnoval pred mnogimi leti. —

Ko se je bil vrnil v šolo ter se z umom in srcem pridružil italijanskim tovarišem, je vrlo napredoval brez sramotnih zabavljic in psovok tujih učiteljev na zavodu. Prejšnji tovariši so ga sicer gledali postrani in mu še vedno očitali izdajstvo domovine, izdajstvo lastne matere, a on je odgovarjal mirno: Vsak si postilja po svoje, vsak pa tudi vsaj tako dobro, kolikor more. Ako je vam dobro tako, pustite, prosim, mene na miru, ako vam ni, si preberite, kakor sem si jaz prebral, ki se ne kesam in vam zaradi tega, da si niste prebrali vi, ne očitam ničesar. Le to vam povem, da me je zares sram, ker sem rojen v kraju, kjer so tako nespametni ljudje, da se sovražijo in preganjajo med seboj. Vsak razumen tujec se jim mora smejati, saj ima največ dobička od tega on sam. Pa recite, da ni res? Ali vidite morda kaj podobnega med nami — Italijani?

Kmalu je postal nižji častnik z lepo plačo. Tudi si je že dotlej prihranil toliko,

da se je lahko pokazal v svoji zaničevan
domovini. Hotel je, da morajo domačini v
njem priznati moža, ki ima nekaj v glavi
pa tudi v žepu. Tedaj je prišel v domače
kraje v svetli vojaški obleki z zlatimi gumbi
zlato uro, zlato verižico in — zlatim de
narjem. Lična kočija se je ustavila pred
županovo gostilnico v Šenodolu. Tam je tudi
najel stanovanje in velel pozvati k sebi
očeta in mater.

S starši je govoril po domače — na
samem, sicer pa in z drugimi samo laško
ali nemško, da so se čudili vsi, ki so po
znali nekdanjega Debeličevega Lipeta.

Toda on se ni vdal.

Če so ga napadali, da je izdajica svo
jega naroda, je pozval gostilničarja, plačal
in se odpeljal stran. To ga pa vendar ni
nikoli tako ujezilo, da se ne bi več vrnil
domov. Pozneje je prihajal zlasti jeseni z
neznano tujo gospodo na zrak in na lov,
kazal pa se je zadovoljnega samo med tujci,
ko se mu ni bilo treba mučiti z domačimi

glasovi, ki so se mu nekako nerodno natikali na zobe.

Prebrodil je skoro vse dele sveta, videl premnoga čuda v božji prirodi in se slednjič naveličal vednega potovanja med nebom in vodo. Odličen pomorščak je prosil, naj mu premene način službovanja ali naj ga upokoje. Dali so mu lahko službo z mastno plačo in blestečim dostojanstvom v mestu K. Tu se je družil s samo izbrano gospodo. Celo v Trstu so mu bila vsak dan odprta vrata, če je hotel naravnost k cesarskemu namestniku.

Mnogobrojni prijatelji so žalovali z njim, ko mu je umrla edina hčerka in pozneje iskreno ljubljena soproga.

S prijateljem na lovu v rojstnem kraju je na poti pobral osirotelo Pavlino, ki je bila približno iste dobe kot njegova umrla Filipina. S tem je hotel sebi olajšati srčno bol po nenadomestni izgubi in tudi soprogi preganjati dolg čas z otrokovo navzočnostjo. Hotel je hirajoči soprogi po nasvetu svojih

prijateljev preskrbeti vsaj nekaj opravila, da bi za nekaj trenutkov pozabila trpko bolesto.

Tedaj mu je živela še mati. Trdila je glasno, da ne more biti popolnoma nezvest in zlobnega srca človek, ki je izvršil tako dobro delo kakor njen Filip, ki se je usmili sirote Pavline.

Ljudje ji niso verjeli. Tudi je bil njegov namen ob tem sicer veledobrem činu nekoliko drugačen, nego je mislila Debeličevka. Nameraval je Pavlino vzgojiti v tujem duhu in jo s tem izneveriti svojemu rodu, svoji materi, kakor se je izneveril sam. To naj bi bila osveta za sramoto, ki so mu jo napravili njegovi rojaki, ko ga je sosed Poličar nazival nemaniča in so mu drugi molče pritrjevali. Mislil si je: Ukradem vam tako le kar dve duši, ki ne bosta več poznali slovenske ponižnosti nasproti tujcem in slovenske domače nesloge. Pavlino privedem s tem v naročje prosvete in svetlobe. Plemenito, kaj?

Nekega jutra pozneje je šla Pavlina sama v šolo.

Debellis je bil zadržan v uradu kakor večkrat z nujuimi opravili, gospodinja Betina pa tudi ni utegnila z njo, in Pavlina je šla rada sama. Saj ji je bila itak znana pot, in tako majhna tudi ni več. To resnico je deklica opravičeno poudarjala dan za dnem in vedno glasneje.

Spotoma je zavila na trg med najgostejše gručce prodajalcev in tu videla one neznane obraze, ki ji jih je opisoval Debellis kot lica pristnih divjakov in še huje. Slišala je, da ti divjaki tudi govore, se smejejo, jeze in vesele, žaloste in mahajo z rokami, ko hočejo prav zagotovo potrditi svoje mnenje. Izkratka: spoznala je, da se vedejo povsem podobno meščanom, samo da so drugače oblečeni in govore tuj jezik ter da utegnejo biti tisti najbrž tudi ljudje, tako so ji ugajali.

Rada bi bila doma vprašala kaj več o teh čudnih stvareh, pa se je bala papanove

jeze in prepira pod streho. Toda zanima so jo navzlic tej bojazni vedno bolj. Kadar koli sta bili same z Betino, jo je povpraševala o ljudeh z mestnega trga. Kadar je slutila, da prihaja mlekarica k sosedovim drugo nadstropje, je hitela za njo, če se le ni bala, da jo zasačijo na prepovedanem poti. —

O svobodnih urah zvečer v polmraku je poslušala papana, ki je v izbranih besedah govoril o skupni materi Italiji, ki je domovina vseh ved in umetnosti, krasota sveta in biser zemlje. Pavlino je pa neredko ob teh priložnih obhajala misel, da bi ona pravzaprav morala tako-le govoriti o domovini svoje neznane mamice in tudi ljubiti ono neznano domovino s tistim ognjem kakor želi Debellis, da bi ljubila združeno Italijo. Ali ji niso trdile tovarišice, da njena mati ni znala sladke laške govorice?

Nova razkritja.

Neke nedelje jutro je morala mlekarica iz drugega nadstropja Pavlini pokazati svoj molitvenik. O, kako se je smejala dekletce v svoji preprostosti čudnim črkam in še čudnejšim besedam tujega jezika. Tudi mlekarica se je smejala, čuvši, kako neokretno gredo Pavlini, ki je poizkušala čitati molitvenik, iz ust besede njene materinščine. Deklica je povpraševala zadivljeno, če imajo ti čudni ljudje zares tudi svoje molitve in vprašala nalašč:

»Morda imajo tudi svoje cerkve, ha, ha!«

»Tudi, gospodična, če še ne veste.«

»Ali imajo tudi duhovnike, ki znajo ta jezik in take molitve?«

»Še vprašate, gospodična? Vse, vse imamo!«

»Pa krščanskega nauka se tudi učite v tem čudnem jeziku?«

»Zakaj ne?«

»Ker je — je tako grd.«

»Meni se zdi grd vaš jezik,« de mlekariča odkrito.

»Ni mogoče;« toda obenem se je domislila, da imajo Kitajci v znak žalosti rdečo obleko in v znak veselja — menda črno, torej vse narobe kakor mi, pa je nadaljevala pogovor mirno: »Ker ga ne znate, seveda.«

»Ali vi, gospodična, znate naš jezik?«

»Mi ni treba.«

»Potem vam tudi ni treba trditi, da je grd, ko ga ne poznate.«

Pavlina je ni namerjala žaliti, pa je zopet vprašala:

»Ali znate očenaš v svojem jeziku?«

»Kaj bi ga ne znala! Bog pomagaj! Ali menite, da smo divjaki — neznabogi? Tak-le je!«

Mlekarica je ročno dovršila Gospodovo molitev, a Pavlina je povabila glavico in se zamislila za nekaj časa. Še nikdar ni slišala teh besed, vendar se ji zde tako znane, tako domače kakor odmev lastnega glasu. Odkod jih pozna?

»Če želite, gospodična, zmolim tudi zdravomarijo.«

Deklica prikima molče. Nikakor še ni mogla zbrati besed, ki bi z njimi stavila mlekarici sto in sto prerazličnih vprašanj. Ko je okoličanka dovršila, se je Pavlina zdrnila. Toliko da ni zavpila na glas: to sem že čula, a kje?

Tedaj je bilo deklici deset let, in glasovi mladostnih dni so še odmevali v nje mladi duši, nerazločno sicer in nedoumno, a vendar dovolj močno, da je razmišljala o njih. Zdravamarija jo je predramila iz neprodorne teme spominov, nejasnih in nerazločnih, da

je zares in glasno vzkliknila: »Kje sem že čula to-le molitvico?«

Paznikova soproga je že odgovorila tako jasno in temeljito, da je bilo morda še nekoliko preveč drzno in prenaglo. Deklica je zardela v same lase, ko ji je bilo jasno, da je ona sama doma s slovenske zemlje. Mlekarica se je pa poslej čudila nele njeni radovednosti, marveč tudi njeni zadregi.

»Tudi šolo imamo in učitelja in učiteljico,« se pobaha okoličanka. Pavlina povpraša, hoteč zakriti prvo zadrego:

»Pa uče otroke italijanski, ne?«

»Kaj še, gospica; samo slovenski!«

»Slovenski, slovenski;« ponavlja Pavlina. Te besede ni bilo v njenem spominu poleg očenaš in zdravamarije.

»Kaj je to: slovenski?«

»Jezik, ki ga govorimo mi doma s svojimi starši in otroki in oni z nami; tudi so ga govorili vsi naši predniki od rodu do rodu, kdo ve, kdaj že. Danes ga pa govore

Slovenci in z nami nam podobno naši bratje Slovani po vsem svetu.«

Pavlina ostrmi in vpraša: »Ali ne govoré po vsem svetu italijanskega jezika?«

»Nikakor, govoré ga ponekod, to je res. Ali več sveta obidemo s slovenskim nego z italijanskim jezikom.«

»Ni mogoče.«

»Mogoče in tudi resnično je, to so nam že pripovedovali v šoli. Naš učitelj je učen gospod, ki zna tudi laški in francoski in nemški jezik, a slovenskemu podobnih jezikov govori celo več.«

»Ali jih je mnogo?« vpraša zopet Pavlina z nekdanjo radovednostjo in upre svoje oko v ponosno mlekarico, ki pa tudi ni morala utajiti svojega rodoljubnega znanja. Okoličanka se vspne kakor bi se hotela dvigniti na prste, da zabrenkočejo čutare ob njenem boku in oči se ji poiskre v domoljubni samozavesti, ko pojasnuje deklici: »Mnogo, gospica! Mnogo je slovenskemu podobnih jezikov, mnogo imamo bratov —

nad 100 milijonov po širokem svetu. Pravijo, da nas je trikrat toliko kot Italijanov.«

To je bil Pavlini nov, dotlej neznan svet. Ugovarjala je, da je zaradi tega vendar še najlepši laški jezik, vsem skupna mati Roma in edina domovina Italija.

Paznikova soproga z mlekarico sta trdili svojo, Pavlina svojo. Le iztežka so se pogodile, da počakajo nekaj dni in da mora mlekarica doma vprašati učitelja za natančno pojasnilo.

Vrnila se je mlekarica in prinesla pojasnilo v drobni knjižici z drobnimi pesemcami. Pojasnilo samo je bilo sicer na posebnem listku napisano v lepi italijanščini. Obsezalo je dovoljno razlago o slovanski skupni domovini, o materi Slavi, o Sloveniji, o krasnih, svetih krajih naše ožje slovenske domovine in širne Avstrije kakor tudi o naši nepregledni skupnosti s stomilijonskim narodom slovanskim — vsi sinovi ene matere Slave.

Srce se je topilo Pavlini, ko je čitala to mično pisano pojasnilo. Pesemc seveda ni mogla umeti, dasi je znala nekaj vsakdanjih besed. Naučila jo je bila Betina, ki je bivala več let v Trstu in služila pri raznih slovanskih družinah. Deklica je pa tudi sama zvesto poslušala na mestnem trgu se mudeče okoličanke in se naučila marsičesa med njimi. Škoda, da se je tako baťa papana in ji je bil čas vselej tako kratek.

Ko je potem doma sedela poleg italijanskih knjig in čitala o slavi zedinjene Italije, ji je duh uhajal tja na širne poljane, kjer se prostira svet slovanske svobode, plemenitosti, dobrosrčnosti in pravice. V mislih ji je bila zlasti nevelika, a naravnih krasot tako polna slovenska domovina, ki ji jo je bil na kratko, a jasno opisal oni dan učitelj s Hriba v drobni knjižici. V duhu je zrla svojo neznano rojstno vas, neznano rojstno hišo in nepoznano mamico, katere prvi glasovi so bili nedvomno slovenski glasovi. Tako je trdila paznikova žena in ona ve.

In ljubezen, namenjena Italiji, je v deklčinem srcu jela objemati njeno pravo slovansko domovino; kar je slišala o Italiji, je obračala na Slovenijo.

V nekoliko mesecih je že gladko čitala poslane ji otroške pesemce. Čitala jih je tako slastno, da jih je kmalu znala na pamet. Vrnila jih je in prosila drugih. Za drugo knjigo je prejela tretjo, četrto . . . Seveda vse skrivaj, ker se je bala papana, a ni mogla odoleti brez slovenskih knjig ne brez znanja slovenskega jezika, ki ga je njen papa tako smrtno sovražil. Treba je bilo mnogo zatajevanja in previdnosti, a česa se ne domisli ženska glavica, kjer bi moška nikakor ne bila kos! Vse je bilo treba skrbno skrivati pred papanovimi očmi kakor tudi pred radovednimi tovarišicami. Nekatere od njih so gotovo znale slovenski jezik in ga tudi govorile doma v družini s svojimi starši; ali zunaj hiše in v šoli so se ga sramovale, ker se jim je zdel grd, divjaški, živalski.

Nekoč jih je Pavlina zavrnila, da mora pač vsakdo spoštovati svoj materni jezik, italijanski, če je bila mati njegova Italijanka; toda oni, komur je mati govorila prve besede in pozneje z njim slovenski, mora spoštovati in ceniti slovenski jezik kakor je dolžan spoštovati in ceniti svojo mater. Tovarišice so se ji posmehovale in kazale za njo s prstom, kakor da je Pavlina nekaj posebnega, ker se poteza za pravice ljudi, ki niso nič vredni, ki niso niti ljudje.

»Kdor se poteza za take divjake, je sam divjak, barbar!« so vpile starejše součenke, in kmalu je pošumelo po vsem razredu, da Pavlina lahko tako govori, ker je ona sama doma z dežele sužnjev — prinesena iz ščavarije tudi sama sužnja — ščava.

Zaradi tega se je Pavlina pritožila učiteljici. Ker je bil Debellis splošno spoštovana odličnost v mestu in ker je učiteljica umela dekličino bol, je takoj prvič prav strogo posvarila preobjestne tovarišice ter jim pojasnila z nepobitnimi primeri, da se človek

ne sme dvigati nad svojega bližnika, pa če je bližnik tudi Slovenec. Pred Bogom in zakonom sta oba enaka.

Le v miru in složnosti je mogoč napredek, mogoča zadovoljnost in sreča posameznih ljudi in celih narodov.

Počasi so se oči začele obračati za Pavlino od vseh strani. Tovarišice so molče priznale, da je govorila Pavlina prej tako kakor sedaj-le učiteljica. Učiteljica trdi torej pravo, in Pavlina je trdila pravo.

Na delu.

Poslej se je Pavlina oklenila z vsem srcem svoje učiteljice. Gospodu načelniku sicer niso povedali tega dogodka in končne zmage Pavlinine, vendar mu je bilo všeč, da se je deklica popolnoma vdala učiteljici Meliti.

Čestokrat jo je po šoli spremila do hišnih vrat, a potem je Melita spremila deklico na njen dom, kjer sta v nekaljeni zupnosti kramljali med ročnim delom ali pa zabavnim slikanjem raznih predmetov, kar je še posebno veselilo Pavlino. Po malici je navadno odšla Melita, če je niso povabili

k večerji. Pavlina je šla navadno z njo za kake pol urice; ako je ostala do večerje Melita pri načelniku, se je potem nadaljevala zabava med Debellisovim pripovedovanjem raznih doživljajev.

Vsem je bil kratek čas, zlasti pa so bile Pavlini oslajene s posebno milino tiste urice, ki jih je preživljala sama s svojo učiteljico. Nekega dne gresta popoldne kakor običajno skupaj iz šole. Pomlad se je naselila v deželo, tista razkošna, zgodnja pomlad, ko krije naše bolj severno ležeče kraje še neprodorna ledena odeja. Vijolice so zadehtele, zvončki, trobentice, hiacinti so krasili okna meščanov, kakor topel dih je zavel gorak veter od juga in privedel s seboj lastovke ter napolnil ozračje z neko mehko milino.

Solnce se je nagibalo proti zatonu ter z zagorelim zlatom svojih žarkov obsipalo visoki zvonik mestne stolne cerkve. V zagorelem zlatu so odsevala okna meščanskih hiš, in morje se je bleščalo. Le gola drevesa

v drevoredu so obupno iztezala prazne veje v zrak.

Ob tem času srečata Melita in Pavlina na ulici učiteljico s Hriba, bližnje vasi, odkoder je dobivala Pavlina slovenske knjige. Melita jo nagovori prijazno:

»Kam pa ti, Minka?« Bili sta namreč enakih let in součenki na učiteljskem izobraževališču.

»Imam nekaj opravila v mestu. Nikar mi ne zavidaj teh par trenutkov, ki jih prebijem med vami, meščani. Veš, gori pri nas na Hribu smo na kmetih; tam je nekoliko dolgočasneje.«

»Ali je vendar kaj zabave med Slovenci?« vpraša zopet Melita, ko so počasi stopale vse tri po drevoredu.

»Kolikor si je sploh moreš misliti na kmetih med preprostim ljudstvom, naj bodo že Italijani ali Slovenci.«

Kaj takega ni pričakovala Pavlina iz ust izobražene gospice, ki bi je nikakor ne mogla prišteti barbarskim Slovenkam, ko bi

ne bila razodela sama, da službuje na kmetih. Tudi je Minka govorila tako sladko italijanščino, kakor da je rojena najmanj v Rimu.

Pavlina je videla, da si imata prijateljici gotovo povedati še marsikaj važnega, kar ni treba in bi tudi ne bilo lepo, da bi poslušala še ona.

Poslovi se torej in odide.

Po njenem odhodu vpraša Minka Melito, kdo je ta deklica. Obe sta se začudili, ko je rekla Melita, da je hčerka načelnikova.

»A? Tak zagrizenec, pomisli!« vzklikne Minka — »tak zagrizenec, in ta deklica čita slovenske knjige.«

»Veš, je jako vedoželjna ali da čita slovenski — ne, tega bi ne mislila nikdar.« Meliti se je pa še nekaj drugega zasvetilo v glavi in ta misel se je razpredala dalje. Deklica je vrlo nadarjena! Kdo naj zameri to otroku? Sumničijo ga, da je sama tudi Slovenka, prinesena kdove odkod s hribov. Že v naravi zlasti mlajših nas vseh tli čut vedoželjnosti, da hrepenimo vsaki stvari do

dna in se naposled še sami — neverni Tomaži — prepričati, če je resnična.

»Sploh je pa samo pravično,« je zatrjala Melita prijateljici po daljšem molku, »da priznava Pavlina, čeprav še otrok in navzlic enostranski domači vzgoji, enako vrednost tudi drugim narodom poleg Italijanov.« Minka se vnovič začudi: »Torej tudi tebe, Melita, še niso izpreobrnili; še vedno ista: vsi enake pravice, vsi enake dolžnosti — seveda po svojem stanu in zmožnostih. Zaradi samega jezika naj se le sovražijo nevedneži. Ali nismo vsi ljudje? Ali morem jaz kaj zato, da je bila moja mama Slovenka in ne Italijanka ali Nemka? Tudi ti, Melita, si v tem ne moreš prebrati, ko bi si še tako rada.«

»Beži no, neumnost! — Toda, oprosti, ta otrok, ta Pavlina me zanima vedno bolj in sedaj še celo. Škoda, da ne znam toliko slovenskega jezika! Kar z njo bi čitala slovenske knjige. Gotovo jih čita z veliko slastjo in strastno. To bi bilo zanimivo, kaj?«

»Zares, zanimivo. Deklica čita vse od kraja, kar ji pošiljava z našim učiteljem.«

»Sirotica; v njih išče najbrž sledu za materjo in — očetom.«

»Za očetom, ne vem, a najbrž išče poti v pravo domovino, toda vse skrivaje in natihem zaradi očeta — ali ne — načelnika Debellisa.«

Učiteljici sta se poslovili. Ob razhodu sta obe izrazili željo, da bi ji radi pomagali, ko bi bilo mogoče, v tem domoljubnem prizadevanju. A kdo naj najde brž pravo pot, ki bo vodila na zanesljivi tir Pavlinine povesti? Kdo naj jamči, da ni morda že s težavo najdena pot — napačna?

»Vsekakor bi bilo zanimivo,« de Minka. »Ali poizkusiva?«

»Pa poizkusiva!« pritrdi Italijanka že nekoliko korakov oddaljena od tovarišice v drevoredu. Vsaka je snovala poseben načrt, a nobena ni vedela, kje bi bilo najpametneje zasaditi motiko. Zaradi tega se je Pav-

lini razvijalo mlado življenje dalje po vseh zakonih velike prirode.

Tisto pomlad v dan sv. Alojzija je prejela deklica prvo sv. Obhajilo. Nekoliko prebleda sicer, a krasna je bila v snežno-beli obleki, z razpletenimi črnimi kodri, z vencem na glavi. Gospe so si šepetale, da je najbrž najlepša med vsemi obhajankami.

Veliko radost ji je napravil tudi gospod Debellis doma z raznovrstnimi darili in pa s tem, da je povabil opoldne k obedu gospico Melito. Prišla je učiteljica zaradi dekličine prošnje še pred poldnem. Roke so se tresle srečni Pavlini, ko je vpričo gospice prvič pregledovala dragocene darove. Med njimi je bil tudi krasen molitvenik in na njega prvi strani z roko gospoda Debellisa zapisane besede: Ne zabi, dete moje, slehrni dan prositi velikega Boga za srečo naše lepe italijanske domovine! Tvoj papa.

Tudi Melita je skrivaje pridružila svoje darilce: lično škatlico s podobami skoro vseh glavnih mest na svetu. Prav zaupno

ji je pa izročila lepo knjigo s fotografijami raznih slovečih mest in krajev na Slovenskem. Na poslednji strani je bilo z drobnimi črkami napisano kratko posvetilo: Mladi občudovalki slovenskih znamenitosti — Minka.

Pavlini je sedaj zažarel veselja angelsko blede obrazek. Občudovala je z drhtečim srcem sliko bele Ljubljane s krasnim vencem zasneženih gorá v ozadju, Bled in blejsko okolico, zavarovano z močnim hrbtom silnega Triglava in njega mogočnih sosedov, Bohinjsko jezero, slap Savice, Vintgar, Postojnsko jamo, slikovite dolenjske kraje in mesta, velezanimivi Kras, pisano Goriško z vinorodnim znožjem in nebotičnimi vršaci, slike iz slovenske Benečije, koroške gore in štajerske gorice . . . Vse, vse se je lepo vrstilo kakor v sanjah, krasnih in nedosežnih.

»A kdo je ta Minka, prosim, gospica!«

»Se ti že razodene, moja zlata Pavlina — o drugi priliki, ki bo za te gotovo še veselejša od današnje. Le to je njena želja: meni zaupaj svoje srce in ona ti hoče

pomagati, da zveš sčasoma vse, po čemer tebi hrepeni duša!«

Deklica je pogledala učiteljico nezaupno, potem se je pa posvetila solza v njenih očeh. Hotela je Meliti poljubiti roko, česar pa ta ni pustila. Tedaj sta obe začuli stopinje prihajajočega gospoda načelnika. Brzo je smuknila knjiga s slovenskimi podobami v miznico, da bi je ne videl Debellis. Ta knjiga se je zdela deklici najdragocenejše darilo. Hvaležna je bila sicer za vsa, a za to bi storila vse, karkoli je v njenih močeh.

Debellis je ponudil Meliti roko, in vsi trije so šli k obedu. Po obedu sta uživali krasen razgled na mirno, veličastno morje z domače verande (mostovža) nad glavnimi vrati. Senca je bila tu in prijetna sapica je prinašala raznovrstnih dišav iz cvetoče prirode. Vsa okolica je bila napolnjena s prazničnim mirom in šegavo, preširno mladostjo.

Ko se je nekoliko ohladilo ozračje, sta šli v cerkev, kjer je tudi vse duhtelo, kjer

je dihal z vseh oltarjev težki vonj temno rdečih vrtnic, klinčkov in jazmina, kalikanta in narcise, lilij in resede. Ljudje so prihajali in odhajali. V koru za oltarjem so kanoniki glasno molili večernice, sicer pa je bilo tiho in soparno v hramu božjem. Takoj po blagoslovu sta šli v drevored, kjer je Pavlina v senci košatih kostanjev in visokih platan ter pod cvetočimi lipami razkrivala Meliti svoje dosedanje življenje, svoje slutnje in slednjič tudi želje svojega srca, njegova strah, stiske in težave.

Povedala je vse, prav vse.

Melita, sama rojena Italijanka, je navzlic vsem načelom in trdnim sklepom, da je najpoštenejše, vsem ljudem in vsem rodovom priznati iste pravice na svetu, kakor jih želimo sami sebi, pogledala takoj po dokončani Pavlinini povesti deklico odkritosrčno, pomilovalno: sirotica in povrh še Slovenka. Toda brž se je domislila, da sega pravičnost nad vse, tudi nad človeško samoljubje. Prijela je učenko za roko in jo

stisnila krepko, presrčno: »Ne boj se, Pavlina! Tvoja neznana prijateljica in jaz bova izkušali dognati, kar je le mogoče, da tvoje srce ne skoprni v otožnosti in negotovosti. Ostani vedno tako marljiva in poslušna kakor doslej, in upati smemo vse tri, da te tudi gospod Debellis ne zavrže, spoznavši tvojo resnicoljubnost in tvojo neodoljivo ljubezen do nepozabne mamice in njene domovine, nje jezika. Ohrani pravo hvaležnost svojim dobrotnikom, iskreno spoštovanje njih mislim, nazorom. Zlasti gospod Debellis, učen in čislán gospod, ima gotovo dovolj razlogov za to, da je ostal svojim sklepom zvest, se jim ni izneveril do danes, marveč stoji trdno kot morska skala. Njegov rojstni kraj nama je s prijateljico že znan, Pavlina. Tam biva najina dobra součenka, ki poučuje vaško mladino. Ščasoma se ji že posreči, da zve resnico o nesrečni materi in njeni hčerki, ki sta jo vzela s seboj tuja lovca. Kmalu bomo videli, če so opravičene tvoje slutnje, da bi utegnili biti tista nesrečna deklica — ti . . .«

Pavlini se zdi, da čuje besede nepozabne mamice z one strani groba. To so glasovi, kakršnih ni pričakovala nikdar. Pa je tudi molila danes zjutraj za svojo neznano mamico in za gospo Margerito in za — papana.

Proti večeru se jima je pridružil na šetališču še Debellis in ponosno zrl na svojo Pavlino.

Na božji poti.

Pavlina se je s trinajstim letom razvila v lepo deklico. V šoli vedno marljiva, doma vsekdar poslušna je bila ponos gospoda Debellisa. Ukrenil je že vse potrebno, da jo pošlje, ko dovrši štirinajsto leto, v višjo dekliško šolo v Trst. Deklica se je veselila te premembe.

Ko so dokončali šolsko leto in je Pavlina prinesla domov najboljše šolsko naznanilo, ji je obljubil Debellis, da pojde z njim na daljno letovišče, kamor je doslej vsako jesen sam zahajal na lov. Tam bo videla tuje kraje in tuje ljudi. Pripove-

doval ji je o znamenitostih teh krajev z nekim posebnim ognjem, a govoril je zaničljivo o ljudeh, ki so baje še pravi divjaki, kolikor jih je mogel spoznati doslej. Znan mu je celo njih jezik in njih običaji. Pavlina je takoj slutila, da mora biti ono letovišče prav v Debellisovi domovini. Povpraševala ga je zato o raznih stvareh z nepreračunljivo natančnostjo. Samo ženska opreznost zna biti tako spretna, da se ne izda v tako kočljivem pogovoru; moški bi bil v podobnem slučaju preneroden. Toliko da ni glasno zavrisknila samega veselja, ko je doznala, da je ta kraj zares prav tisti, ki je po njem hrepenelo njeno srce. Kaj, ko bi bila to njene mamice in nje domovina!

Gospica Minka s Hriba je s pomočjo prijateljice v Senodolu dognala Debellisov rojstni kraj, natančno si ogledala celo hišo in nekoliko potov ogovorila na cesti njegovo mater, dasi je starka slišala že prav težko. Popolnoma brezuspešno je pa ostalo iskanje Pavlinine matere. Na poti jim je bilo zlasti

to, da se piše Pavlina Debellis in pa nezaupnost, čemu poizveduje domača učiteljica po nji, ko ji ni ne v krvi, ne v rodu.

Zato se je zdela prava dragocenost že to, da je papa sam priznal svojo pravo domovino. Izpraševala ga je namreč, kod se bosta vozila iz Trsta po železnici in potem koliko časa z vozom. Vse si je potem poiskala na zemljevidu in zapisala v svoj dnevnik.

Ta nedolžna knjižica, kamor je zapisovala doslej samo neznatne dogodke, je postala s tem njena tajna zaupnica, ko je papa potrdil, da je njegov rojstni kraj na Slovenskem. To jo je zadelo bolj nenadoma kakor blisk z jasnega neba. Tako navdušen Italijan, ki bi dal kri in življenje za laško domovino, pa tako zagrizen sovražnik Slovenov sam rojen Slovenec, ki še hvali lepoto domačih krajev! Ali ni to čudo? Gotovo je bila Slovenka tudi njena mama!

Pavlina je komaj čakala, da stopi na rodno zemljo, da pozdravi sicer s tihim, a

toliko toplejim in srčnejim pozdravom hribe in doline, gore in vode nepoznane domovine.

Slednjič je vendar zasijalo krasno jutro prvega dne v kimavcu. Parnik je pihal in prhal, žvižgal in piskal, tako nestrpno je že čakal odhoda v Trst. Težje ga je čakala Pavlina.

Solnce je prijazno zrlo na mnogovrstne potnike, ki so se gnetli na parnikovem krovu. Nekateri so opazovali bliščečo morsko gladino in v globini podeče se ribe. Nebo ni kazalo nobenega oblačka in njega mor drina se je zrcalila v morju kakor v nedosežnem zrcalu. Ta morski breg, porastel z oljkami, smokvami in vinogradi, to je bila slika, kakršne ne dovrši noben slikar.

Debellis je strmel pred se v daljavo kakor v stalno preračunjeno bodočnost, ki ga ne more prevariti. Mirno je puhal debelo smodko, in oko mu je zalesketalo rodovinskega ponosa, videč, kako občudujejo ljudje njegovo Pavlino zaradi njene lepote in ljubeznivosti.

Nji je pa uhajal pogled neprestano tja na drugi konec parnika med ženske v črnih krilih z belimi pečami, govoreče med seboj mili slovenski jezik, ki se ga je bila tudi Pavlina naučila popolnoma gladko. Debellis ni vedel o tem ničesar in je mislil, da vabi le radovednost njeno oko tja med Istranke, ki bi jih lahko risala na letovišču ob tolikem prostem času. Da, risala in slikala, in on bi ji pomagal sam, saj so mu že nekdanj zadržali, da ima v tej stroki precej umetniškega čuta. E, Debellis ve marsikaj, a tega ne ve, da že plapola v Pavlininem mladem srcu žareč plamen rodoljubja. Že dlje časa je tlela iskra v njenih prsah, sedaj pa hoče planiti na dan kot velikanski kres, ki mu je dodajal kuriva — Debellis sam. Kar planila bi tja med svoje ljudi in jim razkrila vso srčno tajnost: »Tukaj sem, vaša sem!« Potem se zgodi, karkoli.

Toda tega ne more, ne sme, ako neče zavreči tudi samo sebe. S tem bi kruto, smrtno užalila svojega dobrotnika. Tega pa

ne more, zakaj že pokojna gospa Margerita je zasadila v njeno srce čut hvaležnosti in spoštovanja do vsega, kar nas spominja staršev in dobrotnikov. Ta hvaležnost se je vkoreninila še trdneje v njenem srcu, ko je spoznala, da so jo ji vcepili ljudje, nji popolnoma tuji. Toda domovinski glas ji vendar ni pustil, da bi obstala na tej poti. Naprej, naprej! . . . In ne prvič v mladem življenju se ji je uprlo oko v osivelo brado gospoda Debellisa in ni prvič mislila danes in se tresla ob tej misli, da Debellis ni njen oče.

Mogočna brazda kakor metla velike repatice se je širila za parnikom, ki je rezal morje s svojimi prsi. Na severu so krasile obzorje nebotične Alpe s snežnobelimi robovi, a na severovzhodu se je potnikom kmalu pokazal v rahlo meglico dima in sopare zavit, kakor v obsežno kotlino položen Trst.

Po kratkem odmoru, ko so stopili na suho, je hlapon odpeljal Pavlino in Debellisa po dolgi progi proti Nabrežini. Z enakomerno

se dvigajoče železne ceste je občudovala deklica Miramar, slovenske vasi in sela v tržaški okolici, bližnjo Istro in daljno morje proti Gradežu, proti Benetkam. To je pa ni zanimalo. Veliko bolj jo je mikala ona hladnejša sapa, ki je dihala sem preko gorskega roba, zelenega venca, obdajajočega Trst in njegovo krasoto, bedo, nestalnost in goloto! Pavlina bi bila rada pozdravila celo kraško burjo kot drago znanko, celo nji bi bila zaupala svojo srčno tajnost, da je Slovenka. Ali burja je neobčutna kakor sopotniki, ki se nekaterim pozna, da so Slovenci, pa žde in smrče neobčutno kot klade na svojih sedežih, ali pa se malomarno ozirajo na obcestne kamene in gledajo na uro, kdaj bo konec vožnje. Ker sta se vozila z Debellisom seveda v prvem razredu, kjer se vozi samo večja gospoda, ni čula več nobene slovenske besede, dočim ji je v Trstu slovenska govorica povsod donela na uho. Nekateri sopotniki so govorili med seboj kaj malega nemški ali laški, večina pa nič.

Pavlini se je zdelo kakor da je dospela zopet v tujino.

Nič bolje se ji ni godilo v Nabrežini. Tu je čakal naročeni voznik in naznanil gospodu, da so konji nakrmljeni in napojeni; lahko napreže, kadar mu zapove. Vse je pa sporočil v tako spakedrani italijanščini, da bi se mu bila kmalu Pavlina zasmejala na ves glas. Naravnost se mu je poznalo, da govori ta jezik, ker ima tako povelje. Tudi se ji je zdelo, da sučejo vsi drugi ljudje na postaji, kjer sta se nekoliko krepčala z jedjo in pijačo, popolnoma kakor v Trstu — vse tuje in mrzlo, dasi govore med seboj slovenski. Torej vse mrtvo! Najrajša bi se bila razjokala nad brezčutnostjo teh ljudi. Nje papana pozdravljajo vsi spoštljivo, dasi ga gotovo ne poznajo, a nje ne pogleda nihče. Celo voznik, ki se je nekam čudno zdrznil, ko jo je prvič zagledal poleg Debellisa, ji ne privošči besedice. A kaj to! Da bi jo le pogledal! Ali se ji ne pozna že na licu, da je Slovenka? Morda

jo zaradi tega zaničuje postarni voznik, ki je nedvomno sam Slovenec! Saj lahko ugane vsakdo, da je Slovenec tudi njen papa, dasi se dela kakor bi šele danes prvič došel iz laške Kalabrije in začel natikati posamezne zloge mehke slovenščine na svoje redke zobe. Pravi trinog, kaj! Kmalu bi se bila zasmejala Pavlina na glas, in zopet je bila samo njena ženska previdnost edina bramba ob tej misli. Še hujše je bilo, ko je voznik prisedel prav zaupno in domače k Debellisu in ga vprašal slovenski: »Dober dan, gospod načelnik! Kako pa je še kaj!« No, gospod načelnik mu je sicer prikimal prijazno, tudi stisnil roko, rekel pa ni ničesar. Zato je pa nadaljeval voznik neustrašeno: »Veste, gospod načelnik, da jaz ne znam ne laški in ne nemški, saj sva nekdej skupaj hodila doma v šolo in tudi na Log sva hodila in z Loga, ali se še spominjate, tisto pomlad — pustni ponedeljek z božje poti?«

»Vem, vem, Lojze —«

»Bog Vas živi, če veste!« In kakor bil skromni možiček zadovoljen že s tem priznanjem, prime kupico in jo izprazni na Debellisovo zdravje, potem se odpravi na odhod. Načelnik pa opozori hčerko na pohlevnost in samozadovoljnost preprostega Slovence, češ: »Vidiš, tako-le pasje ponižnost so Slovenci, ko občujejo z večjo gospodo! Ta ima dovolj, da sem mu le prikimal.«

Pavlina se obrne smehljaje za odhajajočim možem in mu da znamenje z roko, naj se vrne in počaka. Njeno željo je potrdila tudi Debellis in velel prinesiti vozniku vnovič pijače. Hotel je s tem ugoditi deklici, misleč, da ji je prava dušna paša, če se more posmehovati slovenski ponižnosti. Ta okolnost jo je zopet opozorila na prepad, ki je vedno bolj zeval med njo in Debellisom. Časih se je stresla ob misli, da bi utegnila biti Debellisova dogodka z lova resnična in potem ona samo njegova rojakinja, časih se je pa razveselila.

Voznik zopet prisede, pokusi pijačo, pa si ogleda gospoda Debellisa, potem hčerko in reče svobodno kakor med starimi znanci: »Čigava je pa gospodična? Pa ne vaša?«

»Je in ni, kakor hočeš,« dé Debellis slovenski.

»A-a-a! Že vem! To je tista — —! O, prav takšna kakor mati, kakor mati. Že vem, tista, tista — —!«

»Tista, ki sem jo izneveril vam in vsem Slovencem. Hči je rajnce Vrčonove Mile, ki je imela tistega Adolfa z Angelske gore. Besedice ne zna slovenske, le vprašaj, govori z njo, če moreš. Italijanka trdna kakor sam kvirinalski grad, kjer biva laški kralj.« Zdaj pa Pavlini ni šlo več na smeh.

Pretrgal se je zastor, kakor na obširni, gladki mizi je bilo pred njo vse dosedanje življenje, a tam v ozadju skrita temna bodočnost. Veselje in žalost ni morda še nikdar v nobenem srcu plula tako hitro in tako obenem kakor v njenem. Toliko da ni vzkriknila: Pustite, dovolj, dovolj! Tako siloma

je hotelo oboje vreti na dan. Krotila je samo sebe in se premagovala do solz. A solze tudi niso smele vreti na dan, ne, te bi jo izdale.

*

Pogovori med mladostnima znancema Debellisom in Lojzom je niso zanimali. Nič več se ni čudila, da imajo ljudje, namenjeni kdovekam, tako površne poglede za mimoidoče. Celo veselilo jo je, da je ne opazujejo preveč, ker se je bala, da bi utegnil kdo uganiti v njenih očeh njene srčne tajnosti, ki bi jih bila tako rada nedolgo tega zaupala vsakemu Slovencu.

Lokomotive so bobnele na kolodvor in s kolodvora, da se ji je zdelo tega že sama večnost. Vrvenje množic na vlake in z vlakov se ji je videlo, da se vrši kar samo ob sebi. Gledala je, kako se prijatelj Lojz vedno zaupneje stiska h gospodu — papanu ni mogla več reči — h gospodu Debellisu in mu pripoveduje na uho stvari, ki zanimajo gotovo njo ali pa njeno blazno mamo,

Vrčonovo Milo — ali očeta, kdo ve. Zakaj ne govori znanec na glas? Morda sluti, da zna ona slovenski?

Miza, ob kateri so sedeli, ni bila široka, a propad med njo, hčerko ubornega lovca z Angelske gore, in gospodom načelnikom višjega pomorskega urada, z Debellisom, je režal vedno širje, širje, zeval kot velikanski zmaj . . . Sirota brez očeta in matere — on pa odličnjak, izkušen, spoštovan, odlikovan mož z obilnim imetjem. O, ko bi mogla, ko bi le mogla raztrgati vse vezi! A kako?

Obenem, ko jo je nekaj vleklo naprej, le naprej od tod, jo je vendar zopet nekaj pridrževalo pri bradatem, dobrem možu. Koliko sladkih uric, koliko dobrot je užila pri njem! In — pokojna mama — ne: gospa Margerita — Bog ji daj dobro . . . Vse to je hipoma vzkipelo v otrokovi duši in pa bridka resnica: Ali je ni negovala kot prava mati? Tega ne more pozabiti, ne more odložiti kakor odložimo ponoseno obleko. Ne more ji nihče vzeti teh spominov.

Tudi če jo zavrže Debellis, ko zve, da se je vkljub njegovim prepovedim naučila slovenskega jezika, da navzlic njegovemu sovraštvu do Slovanov ljubi ona svoj slovenski rod in širno slovansko družino, vendar nikdar ne zamre čut hvaležnosti v njenem srcu. Nikdar ga zaradi tega ne bo mogla sovražiti. Vse, vse mu oprosti, tudi brezobzirnost, ko je govoril o nji z nekdanjim mladostnim prijateljem, češ: hči je Vrčonove Mile! Sedaj sicer še ne more tega, a ko se ji umiri srce, poklekne pred gospoda Debellisa in ga zahvali za vse prejete dobrote.

Mirno in navidezno neobčutno je poslušala razgovor mladostnih znancev, hladno se dvignila izza mize in sedla na voz. Opazovala je kraško puščavo daleč naokrog, s črnim grozdem težko obložene trte, rdeče se smehljajoče breskve, do tal se klanjajoče figove veje in šelestečo, napol suho koruzo na obcestnih ožinah. Zanimalo jo je sicer vse to in žalostna se ji je zdela tukaj slo-

venska zemlja navzlic obilnim božjim darovom, na posameznih njivicah med skalovjem. Toda njen duh se je bavil z drugačnimi mislimi — z negotovo bodočnostjo; kaj poreče Debellis, ko dozna, kako nehvaležno ga je ukanila, ko se je trudila, da poišče domovino svoje matere in kako ji jo je slednjič izdal on na nabrežinski postaji.

V mladi glavici se je snoval načrt za načrtom in ravno tako tudi podiral načrt za načrtom. S strahom je premišljala, kakšen utegne biti poslednji razmotek o skrivnostnem življenju in bivališču njene matere. Kam naj krene, če ji Debellis odkloni svojo pomoč? Kdaj se navadi novega imena »gospod načelnik, kapitan« in odvadi ga klicati papa? Jezik se sam upira temu, a razum vелеva in srce hoče, srce narekuje drugače. In prav človeško srce je bilo, ki jo je izdalo, da se je Pavlini podrl tudi poslednji dobri načrt, kadar je najmanj mislila na nevarnost. Vedela je sicer, da se ji Debellisovim očem in ušesom ne bo več

dolgo mogoče skrivati in potajevati zlasti poslej, ko bo bivala med samimi Slovenci.

Nastanil se je Debellis kakor po navadi pri županu in najel posebno sobico tudi Pavlini. Deklici je vrlo ugajal Senodol, njegov krasni razgled preko Krasa na morje in živahna, prijazna okolica.

Takoj prvi dan po prihodu v Senodol se je oglasila v šoli in sporočila učiteljici Lini srčne pozdrave njenih prijateljic od sinjega morja in ji obenem razodela najnovejši razkritje. Gospica Lina, živahna plavalaska, je veselo plosknila z rokami: »Zdaj smo pa že, hvala Bogu, zdaj smo pa že dobri! O, zdaj vem dovolj, pa tudi vsi vemo dovolj!«

V naglo vzplamtelem veselju bi bila Lina kmalu pozabila, da jo gleda dvoje temnih oči trinajstletne deklice, ki jo je sedaj le komaj spoznala. Kaj si bo mislila Pavlina? Brž ji ponudi stol in začne pripovedovati, kako se ji je godilo na pozvedovanju o nje pokojni mami. Sedeli sta na vrtu poleg

pota, koder so ljudje hodili v šolo in dalje v cerkev. Pavlina, vzgojena med Italijani, je bila tudi prav italijanski glasna v vsaki družbi, tako tudi danes poleg nove znanke. Govorili sta pa slovenski, in v najživahnejšem pogovoru ju je iznenadil gospod Debellis.

Konec dogodbe na lovu.

V Senodolu so ljudje kmalu pozabili Vrčonovo Milo in nje žalostni konec. Tudi tako drobno stvarco kakor je bila Pavlina so pozabili prav kmalu. Izlahka je mislila, da pozabi Milo celo njena rodna mati, ko jo je, neposlušno hčer, zavrgla že pred poroko s mladim Adolfom z Angelske gore. Da, tudi take matere so na svetu!

Toda Milina mati, stara Vrčonka, je poslej živela nemirno, se starala v nekem strahu, kakor da ima še mnogo poravnati, potem bo šele lahko pričakovala konca svojega življenja, ki se ji bliža.

Ko je prihajal Debeličev Lipe na lov v rojstno vas, bi ga bila vselej vprašala prav srčno rada, kako je s Pavlino, ali Debeličev Lipe je bil ošabni Filip Debellis, ki se je vedel nasproti vsem domačinom, celo do lastne matere, mrzlo, odurno. Z nikomur ni maral govoriti ali se je pa delal kakor da ne ume slovenske govorice. Vrčonka se niti toliko ni upala približati oholemu gospodu, da bi bila zvedela, če je živa ali mrtva njena vnukinja. Ta negotovost pa je povzročala marsikateri siv las stari Vrčonovi materi. Nemalokrat se je obrnila do istotako priletne Debeličevke in jo prosila iskreno, milo in jokaje, naj ona vpraša sina, kako je z deklico. Starica ji je sicer redno obljubovala, da stori vse, ko se vrne Lipe. Sram jo je bilo namreč priznati, da se tako boji sinove mrzkosti ko vsi drugi. Ko je došel jeseni na lov, je pa gotovo pozabila ali si pa ni upala omeniti Vrčonkine želje.

Tako so minevala leta, a Vrčonke ni minila nada, da pred smrtjo še ugleda in

blagoslovi svojo vnukinjo, naj velja karkoli. Svojo željo je razodela sinu, gospodarju v hiši, potem zaupnici Debeličevki in slednjič vsi skupaj županu, ki je bival navadno pri njem Debeličev Filip, ko je došel na letovišče.

A tudi županu se ni zdela vsa stvar posebno lahka. Gospod načelnik je govoril tudi z njim le najpotrebnejše — seveda in še to malo v laškem jeziku. Ako je hotel župan vedeti količ kaj več, ni dobil nikakega odgovora. Toda ženskama in mlademu Vrčonu je moral župan obljubiti, da sproži to vprašanje, naj že prejme odgovor ali ne. In res je prišel gospod načelnik pogledat zgodaj tisto jesen, kako bo kaj letos uspeval lov zlasti glede števila divjačine. Sedel je po večerji za mizo in brisal brke in gladil brado po slastnem založaju. Bil je vidno dobre volje. Prav takega trenutka je pa čakal senodolski župan. Strahoma je stopil nekoliko bliže k mizi, da izvrši dano obljubo. Ko bi ne bil župan, si je mislil, pa bi ne sedel na

lastno besedo, a ker sem, moram. Tako je bodril na tihem samega sebe in v mislih zdihoval pod težkim bremenom, ki ga nalaga tudi v takih-le slučajih županska čast.

Nerodno in jecljaje je povedal svojo prošnjo, če sme govoriti in se dvakrat ali trikrat odhrkal v zadregi prej, nego je stavil nedolžno vprašanje, če še živi Pavlina.

»Da, gospod župan,« reče Debelič in objestno mlaskne z jezikom potem, ko si je bil izplaknil usta z nekoliko požirki terana, da bi menda lažje govoril:

»Letos pride Pavlina z menoj na božjo pot k Mariji Pomočnici na Log. Prava Italijanka je; ne boste je poznali, to vam povem, in zmenil se ne bo nihče z njo drugače nego v italijanskem ali nemškem jeziku. Boste videli, gospod župan.«

Župan je ostrmel. Njegov rodoljubni ponos se je zbudil. Rad bi bil ugovarjal, a se mu je po drugi strani zdelo škoda razžaliti mogočnega gospoda, ki vendar pusti pri njem vsako jesen lepih denarjev. V srcu

si je pa mislil: Taki-le so slovenski izdajice, vrag jih pohrustaj! Predaleč se pa tudi ni spuščal v tako razmotrivanje. Zakaj sicer bi bil moral tudi samega sebe lopniti po ustih, češ: taki-le smo Slovenci! Povsod premehki, popustljivi nasproti ošabnim tujcem. Zaradi borih par novčičev trpim, da se izdajica vpričo nas norčuje iz naših najsvetejših čuvstev.

Tako daleč seveda ni došel senodolski župan in z njim ne še marsikateri Slovenec, ki je sicer silno navdušen, kadar se mu ni treba ničesar bati.

Toda župan je dobil zadovoljiv odgovor, in to je bilo za nocoj njegovo poglavitno opravilo. Vsvesti si vrlo uspelega dela je zaspal mirno in sladko.

Kako je sanjal pa Debellis tisti večer potem, ko je slišal na lastna ušesa, kako zaupno je kramljala Pavlina z učiteljico v slovenskem jeziku, o tem nam sporočilo ne pove ničesar. Mislimo si pa seveda lahko, da njegove sanje niso bile najslajše. Videč

pred seboj razdejane svoje najljubše nade, je mislil samo še na maščevanje. Pavlini ni rekel na šolskem vrtu ničesar, tudi tisti večer se je vedel popolnoma mirno, dasi je poznala deklica, da je mir le prisiljen. Bala se je bližajočega se viharja. Le kako površno, kako suhoparno je govoril z učiteljico Lino o šolskih razmerah! Spoznala je, da govori samo zato, ker bi bilo na tem mestu in v taki družbi nespodobno molčati. Nekoliko pozorneje je pogledal gospico tedaj, ko mu je razodela, da mu je Pavlina sporočila pozdrave učiteljice Melite, njene součenke. S tem se je tudi pogovor zasukal na italijanske šole, in Debellis ni mogel prehvaliti rodoljubnega zanosa nekaterih mestnih učiteljev in učiteljic, ki bude v mladih srcih plamen žarkega rodoljubja in gorke domovinske ljubezni. Učiteljica Lina pa, ki je vedela, kam meri italijansko rodoljublje, je ponosno pojasnila, da bude tudi slovenske učiteljice v mladih srcih ljubezen do domovine, do rojstnega kraja, do obširne države,

ki jo vlada modri cesar avstrijski. V ljubezni in rodoljubni samosvesti je trdila, da smo vsi slovanski rodovi samo ena velika slovanska družina, vsi narodi v Avstriji pa kakor sinovi enega očeta, viteškega vladarja, ki želi osrečiti slehrnega svojih mnogobrojnih narodov.

To se je zdelo Debellisu preneumno in gotovo bi bil odgovoril prezirno in robato, a zavedal se je, da se kaj takega ne spodobí, če noče, da ga bo gospica smatrala za neolikanca navzlic italijanski olikí, ki se tako ponaša z njo. Poslovil se je in odšel.

Radovedno so se ozirale Senodolčanke za Pavlino, ko je stopala naslednjega dne po svojem prihodu v vas z domačo učiteljico k Vrčnu.

Dopoldansko solnce je nagnilo senco spredaj stoječe hiše prav črez Vrčnov prag, in v tej senci je sedela stara Vrčonka ter lupila nov krompir za kosilo družini. V dve gubi sključena je starica opravljala svoj posel mirno in neobčutno kakor že mnoga

desetletja pod streho. Vid je še ni zapuščal, slišala pa ni več dobro in osobito je tožila ob premembi vremena, da jo trga po ušesih in ji šumi po glavi kakor hudournik, narastel v jesenskih vodah.

V delo ni bila posebno vglobljena. Premišljala pa je, da kaže velika in mala prak-tika za jutri praznik Male maše. Koliko spo-minov je budil ta dan v njenem srcu! Vse od rane mladosti pa do onih usodnih dni, ko sta prišli navzkriž s pokojno Milo zaradi mladega lovca z Angelske gore, pa vse do hčerine prerane smrti. Menila je, da jo še vedno vidi na oknu slonečo, kako čaka nekoga z božje poti z Loga in toči solze, ker oni nekdo ne sme k Vrčonovim, ker so mu prepovedali. A Mila je pričakovala svojega Adolfa tudi še pozneje, ko je bil že mrtev, in dočakala samo smrti, ki jo je gotovo združila z njim na veke.

Staro Vrčonko pa je tedaj obšla bridka žalost, da je tako trdo ravnala z Milo, ki je bila vendar poslušno dete do onega dne.

Starica se je prepričevala, da bi Mila lahko še danes uživala mlado življenje in se veselila s svojo materjo, ko bi ji ga ne bila pomešala s pelinom ona sama. Zdravje in zadovoljnost bi ji sijali z lica. Sedaj bi imela že dično hčerko, moj Bog, kako ljubo dete. Gotovo bi se veselila Pavlina še več sestic in bratcev. O, kako življenje, kaka radost!

Vrčonki so se udrle solze kakor še vselej, ko se je spomnila, da ni bilo nji nikdar sojeno tako veselje. Sin njen, Ivan, mladi Vrčon, namreč nima otrok in s sinaho se ne sporazumeta posebno dobro. In zopet jo je obšla želja, da bi videla Pavlino, edino vnukinjo. Gotovo je že odrasla, si je mislila, lepa — gosposka in vsa podobna materi — druga Mila!

»Oh!« vzdihne in se ozre za solncem, potem pomeri, kako daleč že sega v kuhinjo senca, da bi videla, kako blizu je že poldne. Z levico si je zaslonila oko, da bi ji prehuđo ne dela solnčna svetloba, ko stopi na prag

senodolska učiteljica Lina in se oglasi: »Dober dan, mati! Ali ste sami?«

Vrčonka se strese, nožič ji pade v posodo, ki je iz nje jemala krompir, in obstane, prevzeta od strahu. V tem trenutku se ni nadejala, da jo bo kdo motil. Lina je govorila glasno in odločno, zapovedujoče kakor v šoli, kar je Vrčonko še bolj iznenadilo.

»Sama, sama,« odgovori za nekaj časa. »Njega ni doma, kaj bi radi, gospica? Vsi so na delu. Tudi gospodinja se vrne šele opoldne; je šla brat za prešičke. Imamo mlade, veste —«

»No, no, mati, ne bojte se! Že dobro, že. Prav je, da imate prešičke. Bog daj srečo in sv. Anton! A midve iščeva samo vas. Glejte ta-le gospica tukaj —«

Lina ni mogla končati stavka. Pavlina je namreč stopila nasproti Vrčonki tako, da jo je popolnoma objemala skozi duri prihajajoča svetloba. Hotela se je prepričati, če jo bo babica spoznala v tako razločni razsvetljavi, in ni se motila. Uprla je nanjo

svoje oko in vzkliknila na ves glas, da sta se prestrašili učiteljica in Pavlina: »Moj Bog! Ti moj Jezus! Mila, moja hči Mila!« — — Dvigne se z nizkega stolca in se opoteče po veži kakor da beži pred duhom pokojne hčere, ker je mislila, da se ji je prikazal sedaj-le na pragu.

»Ali si prišla pome, Mila? Vem, vem, da kmalu umrjem. Po mene si došla. Prav rada pojdem. Toda kaj pa tukaj-le gospodična učiteljica, ali mora tudi ona s teboj? Škoda bi je bilo; mlada je še, in ljudje jo imajo radi in otroci in nadučitelj, vsi, vsi.«

»Ti moj Bog! Iti bo treba v večnost. Pa rada grem, rada. Sedaj vidim, da nisi več huda name, Mila, ker si me prišla poklicat za seboj v večnost. Moj otrok, moja hči!« —

Celo Pavlino in učiteljico je obšla groza, ko sta spoznali, da govori starica zares tako, kakor bi videla prikazen pokojne hčere z onega sveta. Prva se zavé Pavlina, ki se ji je smilila uboga babica: »Ne, ne, mati, nikar

se ne motite! Jaz sem Pavlina, vaša vnukinja iz Istre. Sem došla pogledat dom svoje rajnce mame.«

Nekaj časa ni Vrčonka verjela lastnim očem, toda oko, pogled, obraz, lasje, celo glas je tako živo spominjal na njeno hčer Milo, da ni mogla dvomiti več, zroča njeno zorno mladost, da ne more biti druga kot njena hči Pavlina. Srčne radosti ni mogla več zadrževati, samo prenašlo je došlo, prenašlo.

»Oh, Mila, Pavlina! Le sem, le sem na moje srce!« In obrisala je uveli roki ob predpasnik in iztegnila jih nasproti vnukinji in jo objela, kakor da objema lastno hčer v njeni mladostni krasoti. Nožič, ki ga je izpustila iz rok, je pa obvisel odprt na verižici ob predpasniku in kazal naravnost v zemljo.

Že davno je odzvonilo poldne.

Županova dekla je iskala Pavlino že po vsi vasi, da bi jo poklicala h kosilu, ki je čakalo napravljeno, in gospod Debellis je

čakal. Učiteljica je še vedno stala na Vrčonovem pragu in črtala s solnčnikom večje in manjše črte v prah. Srce se ji je topilo veseljo ko je videla s svojimi očmi nepopisno radost, ki je objela prav sedaj srce stari materi in nje doslej nepoznani vnučkinji. Zato ju ni hotela motiti niti s tem, da bi opozorila Pavlino na poldne.

Prva se je zavedla Vrčonka.

Spomnila se je, da še ni oprala in pristavila krompirja, da ga celo ni nalupila dovolj za vso družino. Opazila je, da je na ognjišču skoro popolnoma ugasnil ogenj in pa da je učiteljica še vedno na pragu, a ona ji ni ponudila niti stola. O, kolika zadrega dobri ženici! Hitela je in se sukala, kolikor so hotele stare hromotne kosti. Pavlina in učiteljica se poslovita in vrneta.

»Pa kmalu pridi, veš, Pavlina, in tudi vi, gospica! Brez zamere. Z Bogom!« je vpila za njima napol gluha Vrčonka, in srce se ji je topilo sreče in blaženosti.

Pavlina je pa spotoma pripovedovala Lini:

»Čudno, kako znan, prijeten glas ima moja babica. Zdi se mi, da sem ga že slišala nekje. Morda je bil prav takšen-le glas moje mame!«

»Prav gotovo,« potrdi učiteljica. »Materin glas prihaja iz srca in gre otroku v srce. Ni ga mogoče zatajiti. Dokler bije srce človeško, odmeva v njem glas materinski.«

Filipovi uspehi.

V silni zadregi je bila potem pri mizi Pavlina. Treba je bilo odgovarjati Debellisu, kam se je zatekla v popolnoma neznani vasi. Bala se je deklica in trepetala, češ, sedaj-le vzroji nevihta nad menoj za vse dosedanje pregreške. Pa naj zdivja karkoli! Naj le vpraša »papa« dekle, kje jo je našla z učiteljico! Tega se ne boji več. Danes je spoznala rojstni dom svoje mamice, objela na tem domu svojo staro mater, in to ji je polnilo srce z radostjo, ki je ne skale vse italijanske propovedi Debellisove.

Debellis ni vprašal dekle, tudi ne Pavline ni vprašal, kje je bila, marveč se samo

začudil, da se je tako hitro začela družiti z ljudmi, ki ji niso enaki ne po rodu ne po izobraženosti. Poleg tega ni mogel zamolčati presenečanja, da pošilja Melita Italijanka Slovenki Lini iz Istre na Slovensko pozdrave. Pavlina pojasni, da je to umevno samo ob sebi, ker sta součenki. Debellis pa ugovarja :

»To ne de nič; Melita je Italijanka.«

»Obe sta vendar učiteljici — enakega stanu, starosti in izobrazbe; čemu bi se potem črtili?«

»Ti ne umeš tega. Med rojeno Italijanko in Slovenko je razlika v izobrazbi kakor noč in dan. Razlika kakor med slovenskim in italijanskim narodom — med divjakom iz Azije in olikancem iz stare Evrope.«

»Čudno!«

»Da, to imenujemo izobraženost — kulturo, vedi!«

Pavlina ni mogla in tudi ni marala več ugovarjati, ker se ji je zdelo, da zveni De-

bellisov glas povsem drugače nego v navadni razdivjanosti. Oglasil se je pa oče župan, ki ga je ojunačil kozarec vina po obedu:

»Oprostite, gospod načelnik! Vaša gospica hčerka trdi najbrž prav. Dovolite, naj prosim dovoljenja, da pojasnim to stvar, kakor jo umevam jaz sam zase: Od tistega, kar imenujete vi splošno izobrazbo, omiko ali kulturo, sta obe učiteljici, Italijanka in Slovenka, prejemale toliko, kolikor jima je ponujala ista šola. Mogoče je torej, da je zajela več samo tista, ki ima več sposobnosti — ne zaradi laške kulture, marveč zaradi naravnega talenta. Lahko ga ima celo Slovenka več od svoje sosede Italijanke.«

»Hm! Ali kar je Italijanki že prej ponudil in naklonil dom z razvitim krasnim jezikom, izobražena družba izobraženega naroda, tega Slovenka ni užila nikoli.«

»Pa si je morala pridobiti pred vstopom ali po vstopu v šolo, sicer bi Italijanke prinesle tako sposobnost že nekako s seboj na svet, kar pa ni res.«

Jezno je zaškripal Debellis. Na to ni mogel županu odgovoriti tako, da bi podrl njegovo trditev. Vstal je izza mize, vzel puško in odšel na lov — hladit si jezo. Odhajaje ni pogledal nikogar, niti Pavline.

Popoldne je bila deklica zopet prosta in sama. A ni se dolgočasila. Spoznala je strica Ivana in njegovo soprogo. Oglasila se je tudi pri Debeličevih »stricih in tetah«. Videla je staro Debeličevko, še vedno trdečo, da njen Filip ni zlobnega srca, ker se mu smilijo sirote. Začela je potem izpraševati Pavlino, kako se živi v laškem mestu, kdaj je sv. maša ob nedeljah, ali uče tudi popoldne v cerkvi krščanski nauk in pa koliko duhovnikov mašuje ob velikih praznikih.

Pozneje je Pavlina med svojimi sovrstnicami iz vasi pobirala sadje in se igrala z njimi ter se veselila naslednjega dne božje poti na Log. Nameravali so se je udeležiti vsi vaščani senodolski.

Že proti večeru so veličastno in ljubeznivo vabili zvonovi k Materi Božji na

Log, oznanjujoč veseli praznik Male maše. Ljudje iz bližnjih vasi so hiteli k večernicam v širni božji hram. No, Senodolčanom je bilo predaleč, pa so se samo v duhu udeleževali večernega blagoslova v romarski cerkvi. A naslednje jutro ni zamudil vsaj rane maše nihče, da je le utegnil. Koliko ljudi pa se je nabralo pred deseto uro in pozneje? Vse živo, glava pri glavi, nepregledna množica, vrveča kakor na mravljišču na vse strani. Seveda jih ni sem privabila samo pobožnost, marveč tudi kupčija, družba, znanci, zabava; zakaj ta dan se vrši navzlic prazniku pred romarsko cerkvijo pravcati semenj z raznovrstnim blagom. Pravoverni Vipavec bi celo mislil, da je praznik sam izgubil vsaj polovico veljave in da mora na ta način opešati celo naša sv. vera, ko bi odpravili kupčijo na dan Male maše in pormetli izpred romarske cerkve to razvado.

Z visokega zvonika so doneli zvonovi praznično, veličastno in milo kakor mogočni glasniki, vabeč k Materi milosti božje.

Nekoliko korakov pred svojim rednikom je stopala tudi praznično opravljena Pavlina po stezi proti cerkvi. Načelnik je korakal počasi, zamišljen, zroč v tla. Ni se menil za pozdrave od rane maše se vračajočih romarjev, ne za priljudne ogovore mimo njega hitečih domačinov. Bila sta z deklico že skoro med poslednjimi. Pavlina se je ozirala, kje so njene včerajšnje znanke. Toda te so odbrzele pred njo, da ne zamude nobene priložnosti ter temeljito ogledajo vse, kar je vredno videti. Krasno božje jutro je oznanjalo topel, vroč dan. Tudi pot je bila kratkočasna po širni ravnini med dozorujočim sadjem na drevju in težko obloženo trto. Svečanosten vzduh je širil vsepovsod praznična čuvstva, mir, zadovoljnost in lahko, tajno hrepenenje po nečem vzvišenem, po božanstvu in nadzemeljski sreči.

Stopala je sicer sama, toda srečevali so jo domačini in tujci ter po lepi domači navadi pozdravljali prijazno. Pavlini je bilo

navzlic temu silno tesno pri srcu. Čutila se je osamljeno, zapuščeno. Ali bi ne bilo bolje, da bi ostala v Senodolu pri učiteljici Morda. Toda njen prvotni namen je bil prav ta-le božji pot.

Dospela sta k cerkvi med hrumečo, šumečo, pestro množico ljudstva. To je pravi velikomestni trušč. Ljudje so zbrani iz bližnjih krajev Notranjske, s hribov od Idrije, s Krasa, iz Furlanije in Brkinov, iz Trsta in Istre. Pavlina je slišala med množico tudi italijansko govorico. Prav čudno jo je dirnila med tolikimi domačimi glasovi. Tu je videla na svoje oči, da se Slovenec zna zabavati po lastnem okusu kakor Italijan. Zaradi tega, če je italijanski rod morda bolj izobražen od slovenskega, se ne loči tu posameznik od posameznika prav v ničemer, če že ne maramo upoštevati med Italijani navadne grde kletvine nadrobno in nadebelo iz navade in prešernosti.

Ko bi hotel to priznati tudi gospod Debellis!

Toda on se je držal hladno kakor led sredi zime, pušil dišečo smodko in hodil mirno okolo cerkve, išoč tovarišev za jutrišnji lov, ki jih je pričakoval tukaj. Dočim se je on pomikal brezobzirno naprej, je Pavlina srečala gručo včerajšnjih tovarišic iz Senodola ter se jela z njimi pogovarjati, ogledujoč razne malenkosti, ki so jih deklice že nakupile na semnju.

Pozabila je popolnoma, da je šel za njo »papa«, pozabila paziti, kdaj je šel mimo in kje bi ga zopet našla. Ozrl se je res, če gre za njim, toda ozrl komaj na drugi strani cerkve, ko je že ni mogel doseči z očmi, če bi bila prav sama na semnju. Nekoliko nevoljen je bil zaradi tega Debellis, vendar ga je takoj pomirila misel, da je morda srečal Pavlino kdo izmed jutrišnjih lovcev. Zato se vrne in izteza vrat, kje bi opazil črnolaso glavico s širokim slamnikom in belimi trakovi po ramah. Nedaleč pred seboj opazi Pavlino, ki se je prepirala z neko mlado Senodolčanko. Obstoji in posluša:

»Pa niso ne, veš!«

»Pa so!«

»Pa ne!« Šlo je namreč za to, če so tam mimo drveča dekleta Italijanke, ker govore laški.

»Zakaj pa ne govore slovenski, če so Slovenke?« praša Senodolčanka.

»Ker mislijo, da je laški lepše in bolj odlično, pa se samo spakujejo iz jezika, ki ga niti slišale niso natančno.«

»I pa vendar govore laški.«

»A kako slabo! Ko bi ti vedela?« Seveda je to dokazovala Pavlina neuki kmetiški deklici popolnoma brezuspešno. Mnogo bolje nego njena beseda je pa dokazovala njena odločnost, neustrašenost in slednjič ognjevitost navdušenost za slovenski jezik in za rodni dom:

»Kdor sam ne spoštuje svojega jezika, je slabši kot pes. Ali pes kdaj laja tako kakor se oglašča mačka? Veliko hujši kot neumna žival so ljudje, ki prezirajo domači jezik, pa se košatijo — kakor sraka — s

tujim perjem. Sram me je zares, sram takih Slovenk, takih rojakinj. Bog jim daj pamet!«

Pavlina ni vedela, da jo skrivaj motri nepozvano oko gospoda Debellisa in da posluša njegovo uho njene navdušene pozive; v njegovem srcu je pa zaplapolal ogenj sovraštva, nevolje, jeze nad lastnim življenjem in neuspelimi načrti.

»Gospodična Slovenka!« jo pozove Debellis z zaničevalnim naglasom v italijanskem jeziku. »Prosim, da se potrudite za menoj, zakaj poslednjo besedo imam z vami — jaz. Bomo videli, kateri jezik bo potem imel večjo veljavo, ko vam povem, da pojdejo od danes narazen najina pota. Prosim, prosim . . .«

Samega sebe bi bil najrajši potopil v morja globočino, ko je slišal, da govori njegova rejenka slovenski jezik gladko, spretno; samega sebe bi bil pa rajši vrgel v žrelo bluvajočega ognjenika, nego da je spoznal na lastna ušesa, kako gori, žari in se visoko vspenja v srcu mladenke Pavline tisti plamen

rodoljubja za mater Slavo, kakor ga je on netil in podžigal za Italijo. To skeli, peče, žge. Samo jezik, če se ga je naučila, naj bi že bil, saj se je v njegovem nadzorstvu vadila tudi v nemščini, samo jezik brez domoljubnega navdušenja ni nič, ali da deklica govori s takim zanosom, s takim ognjem za rodni dom, ki ga je komaj videla, to je pravi pekel. In vendar je ljubil to rejenko, to nežno stvarco kot lastno kri! Ali je ne ljubi morda še sedaj? Ne! Tega ne more, ne sme dovoliti samemu sebi. Njegova Pavlina, da bi ljubila jezik, ljubila rod, ki ga toliko sovraži on! Ne! Rajši naj neha ona biti njegova Pavlina.

Ako me je varalo vse na svetu, si je mislil, pa dobro, ne maram niti tega, kar bi mi samo rado ostalo v spomin neuspelih nad, presmelih načrtov — zagrešeno življenje.

O, načrti, o, sreča!

Brez ata in brez mame.

Z visokega zvonika Marije Pomočnice se oglasi veliki zvon počasi in dostojanstveno. Ogromna množica utihne kakor na splošno povelje. Vsakdo se odkrije in prekriža; oni bližje cerkve pokleknejo in se trkajo na prsi. Tuintam prikipi pritajen vzdih na ustnice in vzplava h kraljici nebes in zemlje, naj se ona obrne k svojemu božjemu Sinu, ki prav sedaj-le — med povzdigovanjem — stopa na žrtvenik med nevredne Adamove otroke. Ona naj izprosi milosti grešnemu rodu, ki tava od začetka v zmotah in prevarah. Tudi Pavlina je pokleknila, sklenila roke in vzdih-

nila. Njen vzdih se je pa dvignil pred prestol Najvišjega, naj varuje ta-le rod, naj vodi in brani vsakršnih nezgod rod slovenski, ki ga toli ljubi njeno srce.

Popolnoma je zabila prositi tudi sama zase. A nad njeno bodočnostjo so se zbirali skrajno nevarni oblaki: iz oči gospoda načelnika so se utrinjali pogledi kakor strele, njegove misli so pa kakor njegove oči švigale na vse strani. Morda se namerava sedaj maščevati za zlorabljeno dobroto, za neuspele načrte in prevarane nade, ki jih je gledal v duhu, kako zore v čisto zlato klasje. In sedaj? Kakšno bo njegovo maščevanje?

Kakor nema spremljevalka je tavalala poslej za Debellisom po sejmišču od enega konca na drugi konec.

Kmalu popoldne so se pripeljali pričakovani tovariši. S Pavlino sta sedla k njim v kočijo in se odpeljala v Senodol. Filip ni več govoril z njo, odkar jo je srečal za cerkvijo. Tudi spotoma ni ničesar povprašal

svoje rejenke. Sploh je bil Debellis tudi s tovariši nenavadno molčeč.

Obedovali so skupno pri županu. Tedaj pošlje Pavlino h gospodinji v kuhinjo z naročilom, naj se podviza, ker pojde pozneje počivat: vročina, pešpot na Log, prah in semenjski trušč sta ga utrudila do skrajnosti.

Pavlini se je zdel čuden ta ukaz. Saj je dobro vedela, da ne zna gospodinja niti besedice italijanski. Čutila je, da se najbrž prav sedaj-le pričenja njen križev pot v življenje. Debellis je izrekel povelje tako odločno, suho in rezko, da si ni upala ugovarjati niti z besedico niti vprašati, kako naj ga izvrši. Šla je in naročila — slovenski, kar je načelnik lahko slišal v obednico.

»Kaj je rekla?« vpraša vrnivšo se Pavlino odločno.

»Da bo hitela, kar se bo dalo.«

»Kako je rekla? Le povej, saj znaš slovenski.«

Ostro jo je pogledal, in deklica je umela ta pogled, umela tudi povelje ter njegov

sovražni namen, ki ji je segel kakor oster nož v srce. Ponovila je s tresočim glasom, kar je povedala prej italijanski.

»Od vas, gospodov, ni nobeden umel, kaj je govorila Pavlina, jaz nekoliko. A nji ugaja jezik tega robskega rodu. Se pač pozna, da ne more niti sama utajiti robske krvi, ki se pretaka v njenem nehvaležnem srcu, kaj, gospodje? Koliko se je trudila moja pokojna Margerita, koliko tudi jaz sam — zaman; ta rod ni ustvarjen za višjo izobrazbo . . .«

Pavlina je uganila nevarni položaj in se molče izogibala Debellisovemu očesu. Njeno srce je krvavelo, da ni mogla, ni smela ugovarjati nečuvenim žalitvam, ki jih je pravkar očital nji in slovenskemu rodu. Vedela je predobro, da bi se le posmehovali njenim dokazom — modrosti trinajstletne deklice; krvavelo je srce v zavesti, da je to komaj začetek viharjev, ki prete podreti njeno toli krasno slikano srečo v bodočnosti.

Zaplakala bi najrajša obupno, zdvajajoče, kakor zaplaka kmetič sredi žitnega polja, ki mu ga je pobila toča, kakor zaplaka gospodar na razvalinah zgorelega, razsutega doma. Pa vendar je poleg teh žalostnih glasov odmevala v njenem srcu vesela pesem uspelih nad, pesem sladke zavesti, da je, sledeča sladkim glasovom materinega jezika, našla slednjič tudi — grobova svojih roditeljev, domovino svojih sorodnikov. Niso to ljudje imenitni ali imoviti, vendar so njena kri, ki ni treba, da bi se je sramovala. Ali so morda sorodniki gospoda Debellisa kaj bolji? On se jih pa sramuje, kakor se sramuje lastnega rodu in jezika. Nihče ne more tega utajiti.

Vsakdo je pa nespameten, kdor zanika sosedu zaradi njegovega pokolenja; s tem kaže, da se sam meša v delo našega Stvarnika, ki ga je dovršil brez nas. Podoben je onemu nespametnežu, ki je trdil, da bi bil on svet uredil vse drugače in bolje, ko bi ga bil on ustvarjal; pa so mu dokazali že na

tistem mestu, da bi bil sam njegov začetek tako nespameten kakor trditev, da zna popraviti — solnce na nebu.

Debellis je vselej govoril s tresočim glasom kakor v svetem zanosu o lepoti italijanskega jezika in o pokrajinah laškega kraljestva. Pavlini je bila pa to dobra šola, ko se je učila skrivaj govoriti in ljubiti materinski jezik in pravo domovino. Navdušenje je raslo od dne do dne v tisti meri, kakor je Debellis hotel netiti v mladem srcu sovraštvo do rodnih bratov in sestrá.

Kmalu je bilo prepozno; tedaj se je pa šele zavedel.

In popolno razočaranje ga je peklo kakor ogenj v dno izdajalske duše.

Takoj po obedu je poklical Pavlino v svojo sobo in ji očital vnovič nehvaležnost.

Deklica je tukaj zaplakala na glas. Krivica, ki se ji je godila s tem očitanjem, je morala najti duška in našla ga je v njenih solzah. Hotela je objeti svojega dobrotnika in mu pojasniti zmoto, toda Debellis jo je

pahnil od sebe. To je deklico tako potrlo, da bi se kmalu onesvetila. Omahnila je na bližnji predalnik ter zaklicala v laškem jeziku: »O, mama, mama moja!«

In Filip je zarohnel nanjo:

»Ne kliči mi več tega imena, ker ga onečaščuješ z jezikom, ki se je valjal v blatu barbarskih sirovežev. Ali ne smrdi vsaka njih beseda po kravah in gnoju? Kako šele smrdi po medsebojnem sovraštvu, neslogi, otrdelosti napram vsakemu napredku? — Pusti mamó v večnem miru, ne budi je, ker bi te danes tako gotovo zavrgla in preklela, kakor sem prisiljen te zavreči jaz, ki sem te gojil — nehvaležno kačo — na svojih prsih, kakor bi bil skrbel samo še za lastno hčerko.«

»O, gospod,« vzklikne Pavlina in se takoj tudi sama prestraši glasu teh besed v mali sobici. Tudi Debellis se je zdrznil, zakaj njegovo uho ni bilo navajeno tega imena iz ust dolgo ljubljene rejenke, ki ga je nazivala s sladkim imenom ata. Lice se

mu je nabralo v nevšečne gube, a rekel ni ničesar. Zbral je besede, da bi z njimi čim ostreje zadel Pavlino. V tem času je vendar deklica mogla dohiteti nekoliko trenutkov, da je razkrila srce svojemu dobrotniku, ki ga ni mogla sovražiti.

»O, gospod, oprostite,« je začela pogumno, dasi ne brez solz, »pokojna gospa Margerita, Bog ji daj večno luč — gospa bi gotovo — kot razumna, previdna in pametna ženska — zaradi tega ne govorila, da sem nehvaležna vam ali nji, če sem se sirota trudila in iskala lastno mater. Slednjič sem našla vsaj njen grob, njene in svoje sorodnike.«

Tedaj vpraša on nekoliko zmerneje:

»Ali ti je bilo treba tega? Ni li bila gospa Margerita dobra s teboj, kakor bi ne bila nikdar mogla biti tvoja lastna mati? Torej ni bilo treba!«

»Od začetka res ne vem, če mi je bilo tega treba, a pozneje me je silila v to srčna

dolžnost, skrivnostni nagib — neki glas, ki se mu nisem mogla ubraniti.«

»Kje si čula ta glas?«

»Tu-le v mojem srcu je odmeval?«

»Od kdaj?«

»Od tedaj, ko sem slišala prvo slovensko besedo. Srce mi je pričalo z vso gotovostjo, da sem že nekje čula te mehke, mile glasove. Pozneje sem spoznala, da se nisem motila. To so bili prvi glasovi moje rajnce mamice, glasovi moje sladke materinščine.«

»Pa nisi vedela, da to meni ni všeč?«

»Vse mi je bilo znano, gospod. Oprostite, da nisem mogla drugače. Saj sem se pri vas učila ljubiti svoj materinski jezik in svojo domovino, ki pa ni Italija, marveč Avstrija, zaščitnica vseh slovanskih plemen.«

Debellis je nevšečno skremžil obraz, tako nevoljno, da se je boječe umaknila sirota Pavlina. Toliko modrosti ne bi nikdar pričakoval od svoje rejenke. Ali spomnil se je, kako je vcepljal otroku v srce sovraštvo

do Avstrije in njenih narodov z naukom: Avstrija je zaščitnica samih divjakov (barbarov), Italija ljubeča mati ljubečih jo otrok.

»Kako si mogla ljubiti Slovane, ko sem te učil ljubiti Italijo?«

»Ker sem vedela, da nisem rojena Italijanka, pa sem ljubila veliko slovansko domovino.«

»Nehvaležnica!«

»O, gospod, ne govorite tako. Lepo prosim! Slovani so najštevilnejši narod —«

»Tiho! Govoril bom še drugače! Slovani so sužnji vsem tujcem, ker ne spoznavajo sami svoje mnogoštevilnosti, vrednosti in veljave, marveč se rajši preganjajo in sovražijo med seboj. Toda ti ne umeš teh stvari in ni potreba, da bi jih umela. Ker pa hočeš posili uživati usodo slovenske sužnje, podrejene vsakemu tujcu, zaničevane zaradi rodu in jezika, ki ga nje lastni rojaki ne marajo, ne poznajo in nečejo poznati, ne morem niti oklepati se tebe s tisto ljubeznijo —«

»O, prosim, papa — nikdar!«

»Nič več te sladke besede, ki mi je bila doslej kakor hladilo iz tvojih ust! Moje srce se je odvrnilo od tebe. Oh, uboga moja Margerita, da si morala umreti brez zavesti, kako si ljubila — hinavko!«

»Blagopokojna gospa bi v svoji plemeniti prizanesljivosti gotovo umela moje neodoljivo hrepenenje po neznani mami, po njeni in moji domovini. Gotovo bi mi tudi privoščila nedolžno veselje, ki sem ga imela te dni, ko sem videla uresničeno najsrčnejšo željo, koliko strahu, zatajevanja in tudi truda mi je bilo treba, da sem se naučila sama slovenskega jezika, ki bi brez njega ne dosegla ničesar.«

Debellis se je spomnil, da ji je prav on izdal na nabrežinski postaji vso skrivnost v slovenskem jeziku, zato je zarenčal srdito:

»Da, da, slovenski jezik, to so barbarski glasovi, ki jih ne vstrpi noben izobražen človek.«

Pavlina je zajejala ter začela s solznimi očmi in s tresočim glasom pripovedovati znano pravljico v začetku te povesti o bogatem tujcu v jutrovi deželi, ki so ga domačini jeli spoštovati in ceniti po vrednosti šele potem, ko je sam zahrepenel po svoji prvotni, neznani domovini ter je začel iskati svojo mater, sluteč za materinskimi pogledi in glasovi lastne soproge podobnost pogledov in glasov nepoznane mamice.

»To pravljico te je naučila moja gospa Margerita, a ti si jo prikrojila po svoje za Slovence, seveda.«

»Ker se prav tako podaja kakor Italijanom,« reče Pavlina in si obriše solzne oči, potem pa pristavi: »Saj je primerna za vse narode.«

»Verjamem, samo škoda truda in prizadevanja moje pokojne soproge. Zato pa čuj, Pavlina, da končam, kar sem ti namenil povedati. Med nama so pretrgane poslej vse vezi —«

Pavlina zavpije obupno: »O, jaz sirota!«

»Sirota brez očeta in brez mame, ker si sama hotela tako. Svoje stvari si le zberi! Kar jih nimaš tukaj, dobiš v kratkem; z menoj se ne vrneš več, to pomni. Ostani le pri svojih ljudeh, ker si jih slednjič našla. A mene zabi. Addio!«

Debellis je odšel, Pavlina je ostala sama.

Za stare grehe.

Nedeljo pozneje — praznik Imena Marijinega — je stopala popoldne Pavlina med vrstami grobov senodolskega pokopališča. Gosposko oblečena je ihtela, si otirala solze in se nikakor ni mogla ločiti od visokega pozlačenega križa z napisom: Bogomila vdova Samotvorčeva, rojena Vrčanova iz Senodola.

»Torej Samotvorčeva od danes, od včeraj naprej, in ne več Debellisova ali Debeličeva,« si je ponavljala Pavlina. A to se za sedaj ne da izpremeniti. Filip Debellis jo je po zakonitem potu sprejel za svojo hčer, in to ostane do svoje polnoletnosti. Mož sicer ni rekel,

da jo zavrže popolnoma in izključi od svoje dedščine. Ne, šel je k Vrčonu, nje stricu, in mu ponudil letno vzgojnino za svojo nekdanjo rejenko. Ivan Vrčon, ki mu je bila Pavlina že vse povedala in se tudi zares preselila pod rojstno streho svoje matere, je sprejel ponujano vzgojnino: saj je bil sam preubožen, nego da bi bil ob svojem trošku deklico izobrazil toliko, kolikor bi bilo potrebno, da bi si mogla sama kdaj služiti vsakdanji kruh. Deklica je celo sama želela tako. »Meni srce ne da, da bi odklonila to velikodušno darilo.« Tako je dejala in hitela pisмено se zahvaljevati svojemu dobrotniku, dasi je pretrgal z njo vsakršno občevanje, ker se ni sramovala čestiti spomina svoje uboge matere ter se nazivati Slovenko. Zato pa vendar ni dogorela ljubezen v njenem srcu za bivšega reditelja. Kakor ni mogla odložiti njegovega priimka, tako tudi ni mogla utajiti hvaležnosti. Doslej je redno molila zanj, da bi mu Bog povrnil vse dobrote, ki jih je naklonil nji siroti; poslej je goreče prosila,

da bi mu vžgal luč pravega spoznanja, ki bi ga privedlo zopet v materino krilo, v domovino majke Slovenije z roko in srcem. S to molitvijo je družila nekaj očenašev za pokojno mamico in pokojno gospo Margerito.

Tudi to popoldne si ni mogla kaj, da bi, poklekivši na materino gomilo, opustila molitev za svoja dobrotnika. Z olajšanim srcem se je potem vračala poleg učiteljice Line in z nekaterimi deklicami iz soseščine s pokopališča k Vrčonu domov, kjer so jo smatrali od prvega dne, ko je došla, za lastno hčerko. Stara Vrčonka je namreč tešila svojo srčno bol za prerano umrlo Milko s tem, da je velela postaviti na njen grob velik križ. To pa še ni zadoščalo. Dajala je za sv. maše in tudi sama molila za njen dušni mir. Ko se je pa vrnila Pavlina, se ji je zdelo, da je poravnano vse, vse, samo ako skrbi za njeno hčerko, svojo vnukinjo. Sinu je svetovala odločno, da treba vzgajati Pavlino z vso ljubeznijo, zakaj te bo pogrešala prav gotovo zaradi Debeličeve odpovedi,

a prej je bila vzgojena kakor na samih rokah.

Sin Ivan ni imel lastnih otrok, pa je zatorej tem rajši pritrdil svoji materi, ki mu je še rekla:

»Čeprav ne bo potrebovala podpore v denarju, ji moramo mi nadomeščati ljubezen očeta in matere. Ta se ne da kupiti ne prisiliti.«

Poslej je stric Ivan izkazoval Pavlini vso svojo srčno naklonjenost. »Saj je deklica kri naše krvi,« je trdil. Kot prava mati se je veselila domače tujke njegova žena Cila. »Moramo, mi ji moramo pomagati,« je dejala, »pa bomo imeli sčasoma učiteljico iz svoje hiše. Oh, to bo lepo! Pa jo bomo lahko slehrni dan obiskovali v šoli in ona nas tu-le doma, ako ne bo marala bivati z nami pod eno streho.«

Zdaj šele se je Vrčonovi stari materi docela odvalil kamen od srca. Pozvala je k sebi Pavlino, jo tesno objela in ji razodela, kaj nameravajo z njo za bodočnost. Vnukinja

in stara mati sta plakali sladke rodovinske sreče in blaženosti.

Takoj Male maše dan popoldne, ko je sama ostala v Debellisovi sobici, je odhitela naravnost — domov k Vrčonovim, kjer so jo jokajočo sicer in tarnajočo sprejeli presrčno, ji odkazali gorenjo sobico in jo tolažili.

Debellis je bil sicer odredil, da ostane deklica pri županu kakor do sedaj, kjer bodo skrbeli za rejo po njegovem naročilu in za njegov denar. Toda Pavlina je to odklonila in prosila strica Ivana, naj poprosi gospoda Debellisa, da ji dovoli — samo to ugodnost. Tako je obveljalo.

Bivala je v lično pobeljeni sobici z belo posteljo. Na stenah so visele stare čestitljive podobe, ki so gotovo prav tako resno in vablivo zrle že na njeno mater. O tem ni dvomila. Okna so pa zastirale domače cve-tice: roženkravt, nagelj pa rožmarin, kakor se poje v znani narodni pesmi.

Ko je prejela iz mesta K. še vse ostale svoje stvari, sta ji pomagali Vrčonka in teta Cila urediti sobico še veliko ličneje. Toliko je imela daril in spominov, ki jih je obesila po stenah, da so kar zakrili domače podobe.

A Pavlini se je vendar zdelo, da jo gledajo časih iz teh neokretno izdelanih podob skozi steklo obrazi vseh mnogobrojnih prednikov stare Vrčonove rodovine.

»Med svojci se počiva sladko,« si je mislila in se takoj čutila domačo pod krovom rojstne matere.

Od babice je pa pogledela rada tudi po vasi, zlasti k Debeličevim. Tu se je mudila največ pri stari materi ter je pripovedovala o gospodu načelniku, o njegovi umrli ženi, o morju in o tujih krajih za morjem, ki jih je staričina duša priredila približno take kakor je bil Egipt tisto leto, ko je bil Jožef povišan pred faraonom.

Vračaje se v nedeljo Marijinega imena s pokopališča, se je ustavila pred pokašljujočo staro Debeličevko, ki je tožila o nadležni

naduhi. Pripovedovala ji je, kam so hodili po živež v mestu K, ker niso ničesar pridelali na polju, ki ga niso niti imeli. Ko se je domislila mlekarice s Hriba, je priznala presrčno, zaupno, da je uprav le-ta neznatna mladenka zbudila v nji tajno željo po nepoznanem materinem jeziku. V globini nje srca so odmevale nevede njene slovenske besede kakor strune mogočne harfe, ako se jih dotakne vešča roka.

Z njo došla učiteljica Lina jo je veselo potapljala po rami in pohvalila: »Izborna, gospodična Pavlina! Tako-le govori vsaka prava rodoljubka!«

Vrstnice z vasi pa niso umele tega odmeva, te pohvale. Tudi niso pojmile, da je sploh kaka posebnost, slišati med neznanimi glasovi tujega jezika še jezik lastne matere. Pavlina jim je pojasnila tudi to in slednjič s povestjo dosedanjega življenja razkrila, kako je spoznala svojo domovino, svoj pravi materinski jezik in svojo resnično mamó in njeno nesrečno usodo.

Sedaj so začele misliti mlade Senodolčanke, da je hudo živeti brez mame na tujem, ne poznavajoč lastnega jezika in ne skupne domovine. Ali ne zleti še ptica rada na kraj, kjer se je izvalila? Tudi Debeličevka jim je pritrdila pokašljeuje in tožeča, da jo gotovo konča naduha; spomnila se je pa tudi svojega Filipa in ponavljala, da njen sin ne more biti zloben, čeprav mu očitajo, da je izdajica, da je zatajil svojo domovino. Gotovo se še izpreobrne, saj je mož, ki ve, kaj dela. Kako se mu je smilila sirota Pavlina, a glejte! »Kako dobro se ji je godilo pri njem! Potem pa, seveda, Bog pomagaj. Tudi gospoda ima svoje muhe! Pa je vendar ni zavrgel, ni je pozabil. To je veselo znamenje, boste videli, ljudje božji.«

Učiteljica Lina je ob teh besedah Pavlino lahko dregnila odzadaj v komolec, češ, tako je materino srce! Do poslednjega diha ne more slabo misliti o svojem otroku. In vendar vemo vsi, da se njena želja ne izpolni nikdar. Deklicam se je pa smilila

Pavlina, rade so nekatere ugovarjale Debeličevki; ona je pa zatrjala vztrajno kakor vselej: »Hudobnega srca ni in niti ne more biti, to vam povem.« A deklice so se pogledovale na skrivnem med seboj ter si šepetale: »Ali je bil dobrega srca — Iškarijot?«

Pavlina je slišala te opombe o svojem dobrotniku, ki se ga je spominjala vselej s hvaležnostjo, in svetla solza se je utrnila iz njenega očesa ter zdrsila po gosposkem licu. Zahajajoče solnčece pa je bilo toli drzno, da ji je pogledalo v mokrotno oko in poljubilo lesketajoči biser mladostnega obrazka.

*

Tisto jesen je prišel Debellis samo še dvakrat ali trikrat v Senodol plašit zajčke, potem pa so uživali mir v zimski prirodi, kolikor jim ga je puščala skrb za vsakdanje življenje. Pozval je k županu samo mater in vprašal, kako je — s Pavlino. Ko je zvedel, da so poslali deklico v mesto nadaljevat

nauke, je pritrdil hladno, mrzlo, še hladneje nego je navadno govoril s svojo materjo.

Pozimi in na pomlad ga ni bilo, jeseni je pa poslal samo županu denar za zakup lova vprihodnje; pogledat pa ni došel. Za Pavlino je redno pošiljal ob četrletju prispevek njenemu stricu Ivanu Vrčonu, ki je poslej nadomeščal deklici očeta. Časih je napisal na nakaznico še suhoparni »pozdrav«, največkrat pa še tega ne. Izostali pa niso ti prispevki niti v štirih, petih niti v šestih letih. In dasi ni zahteval nikdar ničesar in pisal do črkice samo ono, kar je bila najskrajnejša potreba, je od leta do leta višal vsoto Pavlini za letno vzgojnino.

»Dober gospod!« je zadovoljno prikimal mladi Vrčon, ko je preštel denar na pošti.

»Skrben gospod!« je pritrdila njegova žena Cila, ko je ugibala, česa bi bila Pavlina sedajle najbolj potrebna v mestu.

A pri Debeličevih so bili zavoljo tega vsi prepričani, da dela s tem Filip pokoro za nekdanje grehe.

Pavlina je pa ugibala o počitkih doma iz pečatov oddajnih pošt na odrezkih denarnih nakaznic, kje je zdaj in zdaj njen dobrotnik. Mudil se je nekaj časa v Dalmaciji, v rojstnem kraju pokojne soproge. Nekaterikrat je došel denar celo iz Grške in južne Italije. Nikdar pa ni vprašal, kako se godi Pavlini niti če česa potrebuje.

Deklici ni nedostajalo ničesar. Podpirali so jo sorodniki iz Senodola. S petnajstim letom je bila sprejeta v prvi letnik izobraževališča za slovenske učiteljice. Napredovala je izborna ter se vračala vsako poletje z boljšim izpričevalom na počitnice.

Gospod Debellis ni našel počitka nikjer. Poslednji neuspeh ga je pekel kakor žerjavica v prsih. Dlje ko je premišljal to nezgodo, vedno jasneji mu je postajal dokaz, da je bil res premalo pazljiv. Ali je pogledal kdaj na skrivnem in natančneje, s čim se bavi deklica o prostem času? In zopet mu ni moglo v glavo, da se je poleg tega, da je bila vedno odličnjakinja, priučila še tujega jezika.

Samemu sebi je potem dokazoval, da bi bil njemu enako ravnal tudi najspretnejši vzgojitelj.

Toda to spoznanje in razočaranje še ni bilo poslednje. Početskoma se je še najbolje počutil med sorodniki pokojne soproge v južni Dalmaciji. Pa glej! Tudi tukaj je opazil, da se je pojavilo ob njegovi odsotnosti novo življenje. Italijani sami so začeli spoznavati, da ni nikakor prav in pravično, ako zahtevajo povsod prednost le sebi in svojemu jeziku, ko imajo poleg njih živeči sosede iste dolžnosti in z dolžnostmi vsekako tudi iste pravice. Kaj pa ko bi oni, ki jih je več, začeli zahtevati prednosti sebi in svojemu jeziku? To bi bilo cviljenje med Italijani kakor med mišmi v pasti. In vendar je mogoče, da se to zgodi v najkrajšem času. Tako so trdili in verovali od kraja vsi, samo Filip Debellis je to vedno zanikaval in ni verjel. Svoje najožje sorodnike in nekdanje somišljenike je zmerjal s strahopetci in se jim smejal. Prijatelji so se pa spogle-

dovali med seboj in si šepetali: Signor Filippo, naš signor capitano je ostal za duhom časa najmanj petdeset let in se povrhu še tako jako pootročil. Zdrami se, no, zdrami, zaspanè!

To ga je grelo.

In glasov po pravičnosti, po enakoveljavnosti in enakovrednosti vseh rodov, vseh jezikov je bilo vedno več med samimi Italijani, ki so spoznavali, da sosedje ne zahtevajo s tem nič več kot pravico za svoj rod. Debellisovi prijatelji, ki so imeli potrpljenje s starčkom, so mu dokazovali, da je le na tej podlagi mogoč mir med narodi, brez miru med sosedi pa ne more nihče dovoljno skrbeti za napredek, ki brez njega ni mogoča lastna sreča. Debellisu se je to zdela samo nepotrebna novotarija nekaterih razgretih mladičev in dela plašečih se starcev, ki so se oprijeli nove misli samo za to, da jim poslej ne bo več treba boriti se z malovrednimi sovražniki.

Debellisovim nazorom na ljubav se stvari niso več hotele zasukati drugače.

Dokazovali so mu z očitnimi zgledi, kako utegne priti sam laški rod v zavisnost od sosedov, koder je teh več, ker so se začeli zlasti Slovani zavedati svojih pravic in svoje moči.

»Slovani so nevedno ljudstvo in ostanejo vsaki izobrazbi tako nepristopni kakor opice. Kultura se jih ne prime nikdar!«

Sedaj so se mu smejali njegovi prijatelji, češ: Debellis je menda prespal poslednjih štirideset let zgodovine v Avstriji ali je pa tolik nevednež. Noben dokaz se ga ni več prijel. Naštevali so mu slovanske umetnike: Dvořaka, Smetano; učenjake: Miklošiča, Kopitarja; pesnike: Gogolja, Mickiewicza, Kollača, Prešerna, Preradovića; pisatelje: Dostojevskega, Turgenjeva, Tolstega, Sienkiewicza i. t. d. Vse je bila kakor kapljica v vesoljno morje.

Pripovedovali so mu domače zglede, kjer so preprirov med narodi krivi samo

nekateri dobičkarji, ki za korist lastnega žepa nalašč hujskajo eno stranko proti drugi. Pošteno kosanje naj bo v napredku, ne pa v medsebojnem pobijanju ali pa v tem, da drug drugemu narodi ne privoščijo abecednika, ki bi se otroci učili brati iz njega. In vendar je gotovo, da se danes ne dospe nikamor brez potrebnega znanja.

Enako brezpotrebno pričkanje med seboj je Debellis nekdam očital lastnim rojakom. Sedaj dokazujejo znanci, da podpira neplodno pričkanje med narodi oni, ki je takih nazorov glede narodnih pravic kakor je sam Filip Debellis: enim vse, drugim — ničesar. To ga je jako speklo v srce. Spominjal se je vedno češče svoje mladosti, mladostnih prijateljev in mladostnih grehov. Tisto jesen potem so mu začela prihajati pisma od matere iz Senodola, pisana s Pavlinino roko. Debellis jih je čital vedno pazljiveje.

Iz njih je zvedel, da v kratkem dovrši Pavlina nauke na učiteljišču ter se poda sama med svoj narod navdušena in srečna, učiti

mladino slovenskih roditeljev ljubezni do matere in očeta, njih jezika in domovine. S presrčnim ognjem mladostno plamtečega domoljubja so bili pisani ti listi, da je Debellis stiskal ustnice in krčil pesti, dobro vedoč, da je ta ogenj pomagal v njenem srcu netiti sam in njegova pokojna Margerita.

To ga je bolelo. Prosil je pokojnine in dobil jo je in prost je bil, prost ko ptica.

Pa usoda, ki maščuje slehrno krivico na svetu, mu tudi poslej ni prizanašala z bridkim razočaranjem.

Novi nazori v enakopravnosti vseh rodov poleg Italijanov so se širili na vse štiri strani sveta. Odmevali so z odobrujočimi glasovi tudi iz sosednjih dežel, celo iz same Italije.

»Kratiti sosedu pravice materinega jezika in domovine, je kruto nasilje, ki se mora maščevati prej ali slej svojim nasilnikom, zakaj pod kupom pepela tli lahko še tako neznatna iskrica, ki jo slednjič razpiha veter v neugasljvi požar. A prav go-

tovo tli v vsakem srcu, tudi če je potujče-
no v krutem nasilju, sled spomina na sladke
glasove materinega jezika, iskra ljubezni do
rodne zemlje.

In v srca globini se dvigne vihar sa-
moobrambe kakor v silobranu ter razžene
navlako in prazen kras priučenih, umetno
privzgojenih navad ter bukne z vso silo, z
vsem srdom proti sovražniku.

Te vrstice je čital Debellis v materinem
listu, zapisane odločno in jasno z roko nek-
danje rejenke Pavline. Vedel je, da jih pre-
prosta mati ni mogla narekovati sama, ker
ni sličnega govorjenja gotovo niti nikdar čula.

Znano pa mu je bilo, da jih je nji
razodela Pavlina, a starica jih je odobravalala,
ker jih je znala deklica podpreti s slučajem
iz lastne mladosti. O tem ni dvomil ni malo,
kakor ni dvomil, da mati moli še vedno za
njegovo resnično vrnitev v domovino, po-
vrnitev spokorjenega, poboljšanega sina, kjer
bi ga potem vsi spoštovali, ljubili, cenili,
hvalili . . .

Ta materina nada je bila v vsakem listu očitneja in postajala vsled vznesenih besed njene vnukinje še razločnejša, iskrenejša. Debellis jo je imenoval budalost in se na glas prav divje zagrohotal, prečitavši dotični list. Ker je čital list po obedu med znanci in sorodniki pokojne soproge, so se zaradi tega zvedavo ozrli vanj, in povedati jim je moral vzrok, čemu se je smejal.

Toda smeh ga je minil, ko so mu pojasnili, da je v listu v vznesenem jeziku razodeta nepobitna resnica.

Resnico bi bil Debellis morda še priznal — samo resnico; a da jo je treba spoštovati in se tudi ravnati po nji — njemu samemu: tega za ves svet ne!

Javnemu mnenju se je slednjič vendar vdal toliko, da je rajši molčal nego ponavljal svoje otrpele nazore. Znanci in sorodniki so ga pa vendar še gledali postrani kakor otrpel ud svojega telesa, ud, ki mu ni več pomoči. »Prestar je že, da bi se oprijel novih nazorov«, so menili nekateri, a

drugi so ponavljali : »Okamenel je v svojem starem mnenju kakor ostanki predpotopnih živali ali Kitajci ob svojih malikih.«

Pustili so ga na miru.

Ne tako Pavlina in njegova mati, ki se je bližala že dvaindevetdeseti jeseni svojega življenja. Pokazala je navzlic svoji starosti, kakšno je materino srce. Debeličevka se je nadejala za gotovo, da se ji sin povrne poboljšan v domovino. Zapuščale so jo sicer moči, a ta nadeja je ni ostavila. »Ni zloben ne! Ali ne skrbi še sedaj za siroto Pavlino?« S temi besedami se je branila brezobzirnim jezikom, ki so ji še vedno očitali sinovo izdajstvo.

Leta so jo potrla. Telo je lezlo kar samo ob sebi v grob. Sin se poslednje jeseni sploh ni več vračal kakor prej v rojstni kraj. Trdili so, da se ji življenje nagiblje v zaton.

»Rada bi še videla našo Pavlinko učiteljico,« je zdihovala. »Rada bi videla tudi Filipa še pred smrtjo, pa mi ne bo dalo nebo

te sreče; sem grešnica, pa me tepe pravični Bog. Da bi me le tepel samo na tem svetu!»

Začel jo je dušiti kašelj, odpovedala ji je slast do jedi, in noge so prihajale svinčene. Jesenski hlad jo je pa spravil na posteljo, ki se ni več sama dvignila z nje.

Prav tisto jesen se je Debellis zopet odpravljal v domovino, da spravi dobiček domačega lova, ki so ga pa že spravili večinoma njegovi istrski prijatelji. Nič posebno se mu ni mudilo, in čutil je, da ga ne vabi več domov nobena prava želja. Odložil je odhod od začetka kimavca do malega Šmar-na, potem celo na drugo polovico meseca, dasi so ga opozarjali tovariši, da so senodolski zajčki to leto dokaj prešerni. Kar dozdeva se jim, da bo tudi letos vladalo tisto premirje med njimi in lovci kakor minulih let v vsi lovski dobi.

To ni Debellisa ni malo vabilo domov.

Preveč živo so mu ostali v spominu neprijetni slučaji poslednjih let. Zato se ni mogel odločiti, da bi obnavljal še nezace-

ljene rane. Zlasti ga je jezila Pavlinina navdušenost za domovino in pa spoznanje, ki ga je posnel iz njenih pisem, da se namreč že zbirajo zastopniki vseh prepirajočih se narodov in dežel na posvetovanje, kako bi počeli blagonosno delovanje s tem, da izkušajo najti sredstva, ki bodo uspešno delovala za pomirjenje med narodi.

»Mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje«, se je završevalo neko Pavlinino pismo. Ta mir se pa dožene le s tem, da vsakdo prizna svojemu sosеду enake pravice kakor samemu sebi. Ali nismo vsi sinovi enega Očeta, ki je v nebesih? Ali nismo vsi sinovi države, kjer nam morajo priznati enake pravice z drugimi, ker nam tudi nalagajo z drugimi enake dolžnosti? Torej treba samo dobre volje ... ljudi prave volje za to plodonosno delo »in blagoslov ne izostane.«

Peklo je Debellisa, da so prihajali celo od voditeljev iz same Italije glasovi, zahtevajoči miru: sosedje v Avstriji naj se pomirijo z avstrijskimi narodi.

In podjetje, ki je kazalo početkoma kaj odurno lice, je dozorelo tako daleč, da so vse stranke najprej priznale potrebo mednarodnega miru in potem izvolile za to posvetovanje svoje zastopnike.

Ko se je Debellis najhuje jezil zaradi teh uspehov in že sklenil, da ne pojde letošnjo jesen domov, naj le zborujejo zajčki svobodno brez njegovih strelov, tedaj ga preseneti brzojavka iz Senodola: »Mati na smrtni postelji. Pridi, kolikor moreš hitro, če jo hočeš še videti. Domači.«

Sedaj je bil konec vsemu odlašanju.

S prvim parnikom se je odpeljal proti severu, srečujoč trope lastovic in drugih selilcev, bežečih pred krutostjo brezobzirne zime v domovini. Debellis je pa hitel nasproti dvojni zimi: resnični v domači deželi in zimi svojih ostarelih pretiranih nazorov o nevrednosti lastnega rodu. Zares, ni se motil: v rojstnem kraju ga je čakala razen Pavline in najbližjih domačih sama ledeno mrzla

srca. Zima v prirodi in zima v srcu, to je dvojna smrt.

Materi se vendar ni upal odreči poslednje želje, dobro vedoč, da je to edino srce, ki ga je ljubilo od začetka pa do smrti.

Vsak trenutek na morju je pričal, da se bliža parnik hladnejšim krajem. Iz južne Dalmacije — večnotople in zelene, se je pomikal ob morskem bregu, odkoder so potniki s krova kmalu ugledali snežne vrhove daljnih gorá. Dihala je rezko hladna burja, in morje je bilo nemirno.

Naše hladnejše pokrajine se odevajo na jesen v vedno bolj neprijazne plašče za brambo skupnega sovražnika — mraza. Filipa Debellisa ni več zanimala ta vsakoletna izprememba. Saj je že videl kraje v vroči Afriki in Aziji, kjer je v senci vitke palme počival domačin in z žgoče planjave opazoval nedaleč pred seboj večno zasnežene vrhove.

Ponajveč je sedel sicer tudi on na krovu parobroda in zrl nekam tja v sivo daljavo. Ni pa iskal tam morda prirodnih čudes, tujih

mest in obmorskih stavb, Debellis je gledal tako-le v lastno prošlost. V nji je tedaj zbiral svetle točke — vesele postojanke svojega življenja: malo jih je bilo. Večinoma samo neprestani duševni in telesni napor v službi, skrb, žalost, nesreča, prevara . . . sama tema, neprodorna tema muk in strtih nadej. Ali tam v skrajni sinji daljavi se je blestelo nekaj — Filip je menil, da bedi in sanja obenem — tam je blestela svetloba, majhna lučca sicer, pa zraven te lučce je vendar spoznal svoj dom, svojo rojstno hišo, brate v nji in sestre, očeta in mater. Da, tudi mater! Kako mučna mu je bila ta misel! Zdelo se mu je, da kakor v prvi mladosti še vedno čuje nje sladke glasove: kadar mu je prepevala ob zibelki, kadar je, tudi karajoč njegovo neposlušnost, imela zanj najmehkejše besede, kadar je tudi njegov najusodepolnejši korak — izdajstvo domovine — obsojala najblažje . . . Dvignil se je na prste, da bi bolje in lažje gledal tisto svetlo iskrico in spoznal v nje bliščavi svojo nepozabno

mater. Želel je samo še enkrat videti srečne prizore iz svoje mladosti tam daleč za nedosežnimi gorami. Ti glasovi, ti spomini! Dvigali so se iz globine srca nepoznani na dan in se mu usiljevali kakor Palčki, ko dražijo človeka.

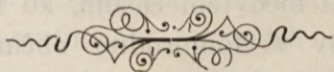
Ko bi vsaj vozil parnik hitreje, da bi čim prej videl staro mamico in svoj dom, stare znance in nekdanje sovražnike! — — — Led, ki mu je oklepal srce toliko let, se je začel tajati ob spominu na mater in njeno ljubezen, ki mu jo je izkazovala v nežni, srečni mladosti. Čas, ki ga je preživel doma pri nji, se mu je zdel najsrečnejši čas — svetla postojanka, edina v življenju; vse drugo je bilo izgubljeno, zapravljeno — sama prevara. Edino to mu je ostalo.

Zavest, da utegne priti prepozno, ko ga več ne bo mogla videti draga mamica, ki je vedno molila za njegovo srečo, ta zavest mu ni dala pokoja. Zletel bi in kakor ptič pohitel tja na okno njene spalnice in ji s tolažečo besedo lajšal poslednje trenutke. Toda kako? Kdo mu bo verjel?

Pomislil je, da je bil tujec doslej napram materi, tujec do sosedov, tujec vsem domačinom, tujec, ki se jim je odtujil sam in namenoma, le materi se ni mogel odtujiti. Za hip mu je srce zaradi tega objela grenka žalost ob zavesti: samo materino srce je vedelo, da se kri ne da izpremeniti. Uklone se sicer tudi razum in volja, a ne uklone se kri — prevarano srce. Sedaj pa domačini ne bodo verjeli, da je njegov kes resničen, njegova žalost pristna, iskrena, ne hinavska.

Le materina beseda in materin pogled bi jih utegnila prepričati o resničnosti njegovih čuvstev. Zato pa le domov, le k materi!

Hitel je, da ni čutil tal pod nogami, a dospevšemu domov so domačini pokazali s solznimi očmi — sveži materin grob.

Učiteljica.

19. listopada zjutraj je lahna meglica ležala kot prozorna koprena nad Senodolom. Log in dobrava sta se kopala v jesenski rosi, in božanstveno solnce se je veličastno dvigalo na obzorje. Zvonovi so prijazno vabili ljudi v božji hram, dasi ni ta dan nikak praznik. Na šolskem posloppju je vihrala slovenska trobojna zastava, iz šole pa se je vila dolga vrsta dečkov in deklic. Senodolsko šolo so bili med tem časom, ko ni prihajal več na lov v domorodno občino gospod Debellis, razširili v trirazrednico. Poleg najmlajših drobljancev je stopala lahkotno in

ponosno učiteljica Pavlina, nekoliko bolj zadaj nekdanja zaveznica Lina in z višjim razredom sivobradi, čestitljivi nadučitelj.

Visoko gori z okna svoje sobe v županovi hiši je gledal ta izprevod gospod Debellis, in debele solze so se mu utrinjale z oči ter po licih zdrkale v predivnato belo brado. Slovenska trobojnica, slovenska šola, narod in njega napredek na slovenski domači zemlji, vse to mu je bilo — kakor ga poznamo — od nekdanj strupenozoprno. A mož se je jako izpremenil poslednje čase.

Ko je prišel domov in otrl solzne oči na materini gomili, so mu domači razodeli blage pokojnice poslednjo željo, ki je bila pa že dlje časa prej tudi njegova srčna želja: nazaj v krilo matere Slovenije, nazaj v naročje edino pravemu domu! Bal se je samo, da se mu bodo posmehovali in smatrali njegov resnični sklep za hinavstvo.

No, domačini, ki so videli umirajočo Vrčonko na smrtni postelji in videli njeno neomajno vero v resnično izpreobrnitev iz-

neverjenega sina, so mu verjeli izlahka, ker se jim je zdelo vnebovpijoče grozodejstvo, ko bi sin ne izpolnil želje lastne matere na smrtni postelji. Nekoliko bolj trdovratni so bili sosedge, ki so sicer verjeli navidezno njegovim besedam, za njegovim hrbtom so pa govorili: Na starost zares kaže, da je spoznal krivico, ki nam jo je delal vse življenje; spoznal jo je pa najbrž samo navnanje, da bi stara leta v miru preživel med nami; njegovo srce je pa tam, kjer je bilo doslej.

To ga je sicer žalilo, a jezil se ni, češ: sam si kriv, da ni drugače. Na isti način kakor je izpremenil svoje dni priimek na javno pohujšanje vseh iz Debeliča v Debellisa, tako je sedaj prosil, da se mu izpremeni laška oblika priimka v slovenski Debelič.

In neverni senodolski Tomaži so začeli gledati nekoliko pozorneje, če se bo kazala resničnost njegove izpreobrnitve tudi v nadaljnjem delu. Morali so se čuditi slehrni dan glasneje.

Upokojeni načelnik višjega pomorskega urada je hitel popravljati tudi vse ono, kar je zagrešil ob vzgoji nekdanje rejenke Pavline. Že prej, ko se mu je srce krčilo zaradi neuspešnih poizkusov, narediti iz nje pristno Italijansko, je časih dvignil oko nekoliko višje in obraz se mu je za trenutek razjasnil vsled odkritosrčnega ponosa v sladki zavesti, da je bil on srečni najditelj tega-le bisera — nadarjene marljive Pavline, ki bi gotovo ostal neobrušen, nepoznan v senodolskih hribih, ako ne bi bila sirotica celo umrla na samotnem gozdnem potu ono usodno jutro. Toda kmalu so njegovo visoko čelo zopet obsenčili temni oblaki skrbi in nevolje, dasi je vedel, da je bila tudi pozneje ob Pavlinini vzgoji najizdatnejša njegova pomoč, čeprav so neodoljivi neuspehi tiščali njegovo srce na stran.

Prepozno, prepozno! — si je očital, to se ne da več popraviti! In srce in duh sta se mu klonila še bolj kot ob nekdanjih neuspehih. — Poslej boš sam med dvema sto-

loma zložno in lepo na tleh: na eni strani si se odrekel priznanju med tujci sam, na drugi te ne bodo marali domačini! A kakor povsod — tudi na dosedanji napačni poti — je na poti pokore zmagala njegova trdna volja, žilavost in vztrajnost. Njegov duh ni klonil na pol poti. Nadaljeval je započeto delo sprave s Pavlino.

Kmalu po svoji vrnitvi v domačo vas je obiskal mlado učiteljico v njeni sobici pri Vrčonovih in začel takoj po kratkem pozdravu ta-le pogovor:

»Gospica učiteljica!«

»Kako govorite, gospod načelnik, lepo prosim, ali nisem vaša rejenka?«

»Dovolite, gospica, prosim, da se opravičim, zakaj mnogo sem zamudil, mnogo zagrešil ob vaši vzgoji. Vzgajal vas je res moj denar, a ta je brez srca. To me boli in peče. Vzgoja brez srca je rastlina brez solnca. Zato prosim, gospica, verujte, da bi rad popravil to, ko bi bilo mogoče, a zdi se mi, da je že prepozno, prepozno.«

»Moje srce, gospod, je bilo vedno pri vas, pri svojem milem dobrotniku, kar sem sploh še pogrešala srčne mehkobe, so mi jo nadomeščali z zvrhano in potlačeno mero moji dobri sorodniki pod to-le strelo. Bog vam povrni vsem stotero, zlasti vam, gospod načelnik, in vaši blagi gospe soprogi!«

»Ali res? Ali slišim prav? Ti moj Bog, Pavlina, ti si vedno mislila name?«

»Da, gospod, in moje srce je upalo vztrajno do tega trenutka, da se vrnete nekega dne domov kot vrl sin svoje domovine. Sedaj vidim, da moja molitev ni bila zaman in tudi vaša rajnca mama ni do zadnjega diha upala in molila zaman.«

»Torej resnično! O, ti dobro, milo srce materino! In ti, Pavlina, ti si vrla hčerka. Pozabiva, kar je bilo žalega med nama! Sam spoznavam, kako sem nevreden tega odpuščanja, toda moja želja na stara leta je, da se nama povrne vsaj senca tistih zlatih časov, ko sem bil še tvoj papa, a ti moja zlata hčerka, Pavlina! —«

Stari kapetan, ki je kljuboval divjim valovom na morju in ukrotil že mnogo viharjev lastnega srca, je hrepeneče iztegnil tresoče roke nasproti nekdanji rejenki. Pavlina se je naslonila na ramo nekdanjemu papanu, njene ustnice so se doteknile njegovih sivih brk, in zopet je čutila, da se prav nič ne boji dobrosrčnega starčka. Zaporedoma sta vzkliknila, topeča se doslej neznane sreče: »Papa!«

»Pavlinka!«

Vse zlo med njima se je ta trenutek pogreznilo v morje neskončnega pozabljenja. Debelič bi bil pa rad storil še več: svojo radost bi bil rad razkril pokojni materi, prijateljem, znancem in vsemu svetu. A kako? Mamica spi v hladni gomili tam gori pri sv. Lenartu, tudi malone vsi prijatelji sanjajo večni sen in znanci so se razkropili po širnem svetu in mnogo jih že krije zelena ruša. Ti ne morejo spoznati njegove srčne radosti, njegove resnične pokore. Tudi tisti jezikavi Poliçar, ki mu ni v mladosti privoščil

požirka vina, spi že davno spanje pravičnega in se ne zaveda, da je s svojim nemilim činom njemu učvrstil voljo, ki ga je vodila v šolo, v službo in od časti do časti k blaginji — samo ne v srečo. Celo Robarjev Lojze, njegov edini zaupnik, je šel že v boljšo deželo za drugimi vrstniki. — Le peščica mlajših domačinov se je veselila z njim in s Pavlino še učiteljica Lina, Minka s Hriba in Melita iz K., kamor ni pozabila pisati Pavlina takoj naslednji dan, ko je zopet nazvala Debeliča s sladkim imenom papa.

19. listopada je pa Debelič otrl solze z veliko modro ruto in odšel za šolsko mladino v cerkev, da se udeleži sv. daritve za blagopokojno cesarico Elizabeto.

Izza zorne mladosti ni bil več v domači cerkvi, vendar se mu je zdelo, da ga gledajo svetniki s sten in z oltarjev še vedno tako prijazno kot nekdej; zdelo se mu je, da vidi, kako se mu vrača izgubljena mladost. Vsak spomin, vsaka misel mu je budila v srcu gorko molitev, ki je potem puhtela pred

prestol Najvišjega za srečo domovine, za blagor cesarske hiše in viteškega našega cesarja.

Po dovršenem sv. opraviu je šel za mladino v šolo. Ljudje so pa govorili: »Debelič se je na stare dni še sam pootročil.« Da, pa kako? Nadučitelju je izročil lepo vsoto denarja za obleko in šolske potrebščine ubožnim učencem. Največ je pa dal Pavlini, da ona po previdnosti razdeli med svoje drobljance.

Pozneje je obljubil županu, da sezida ob svojih troških občinsko ubožnico, kjer bodo domači siromaki z vsem preskrbljeni do smrti. V podporo ubožnim učencem domače šole je založil precejšnjo glavnico, ki bodo z njenimi obrestmi dobivali otroci vsako leto za zimo tople obleke in šolskih potrebščin. Tudi je odštel deželni vladi mnogo tisočakov za ustanove, ki naj jih uživajo učenci iz Senodola, ko bodo hodili v srednje in višje šole. Te ustanove ima po njegovi smrti oddajati učiteljica Pavlina Debelič-Samotvorčeva.

Nji je ostavil vse dragocenosti, lepo vsoto denarja, pohišstvo in ponosen spomin vrlega domačina, ki je sicer pozno, a vendar še prijadral zopet v materino naročje.

Živel je s svojo rejenko še nekaj let, se veselil njene sreče, se radoval napredka v svojem narodu, žaloval z njim v bridkih dneh in ponavljal mnogokrat v družbi, ki je hvalila njegovo požrtvovalnost: »Še več, še več bi rad storil za svoj narod in za domovino, toda prepozno je, prepozno!«

K svojcem pri sv. Lenartu je legel tudi on v čestitljivi starosti, Pavlina pa, vzor domorodne učiteljice in vrle slovenske matere, naj še dolgo živi in njen spomin naj nikdar ne zatemni v naših družinah po vaseh, trgih in mestih majke Slovenije!

KONEC.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

006155 0

00000442711

